



**HÖLÖ MÖRKÖ
HEMBYGDSFÖRENING**

Årskrönika 1998

med styrelsens verksamhetsberättelse



Dräktparaden på Skansen

Foto: HBF

ISSN 1101-7228

Adress: Kyrkskolan 153 92 HÖLÖ -Tel. 08-551 571 60 (telefonsvarare) - PG. 82 65 18-3

Presentation av våra bygdedräkter.

Tullgarns, Hölö och Mörködräkten.

av Vera Gustavsson.

Observera skyltarna: Europa, Sverige, Hölö-Mörkö på bilden på framsidan.

Kronprinsessan Victoria, initiativtagare till Tullgarnsdräkten vistades med sin familj på Tullgarns slott sommartid. Som tyska var hon van att se vackra bygdedräkter i sin omgivning. I slutet på artonhundraåttiotalet gjorde kronprinsessan tillsammans med vävlärlarinnan Cecilia Andersson utkast till en dräkt. I Frescati vävde Adele Johansson de första tygerna.

Med medel från sina föräldrar låter Viktoria (sedermera drottning), åren 1897 - 98, Tullgarns byggmästare Knut Öberg, uppföra en tegelbyggnad, där en vävskola inryms och som invigdes av pastor Hovstedt från Hölö 1898, där skolflickor under Cecilia Anderssons ledning lär sig väva, bland andra ting även bygdedräkter åt sig.

Drottningen låter utföra en speciell hovdräkt: gul broderad sidenbrokad i selen (livet), en för arbeterskorna med grönt ylle i selen och för flickor och utsocknes en blågrå sele, men alla med röda kjolar.

I början användes olika randiga förkläden, i upphämta eller rosengång, men en del hade gröna finförkläden med olika broderier och med svart bröstlapp och nederkant, med samma vågtandade broderi som Österåker och Vingåkersdräkterna, **men** bröstlappen bärs på Tullgarnsdräkten fästad i selens nederkant, inte som på ovannämnda dräkter på ovanbältet. Det gröna förklädet tillsammans med ett rött läderbälte eller ett vävt bälte i ensidig röllakans teknik. På huvudet bars en vit huvudduk eller en liten halmhatt.

Vävskolan på Tullgarn lades ner 1908 och så småningom började dräkterna att ändras och förvanskas.

Hovdräkten härmades och den som hade lust, sydde gula liv i satin och andra gula sidentyger och liksom de gröna selarna nu broderades i allehanda mönster.

Från 1910 har vi mönster bevarade, tecknade av Torborg Öberg både till sele och förkläde.

Efter flerårig utredning bestämdes efter förslag från den av Hembygdsföreningen tillsatta arbetsgruppen vid årsmöte 24-02-1979 att en broderad Tullgarns tjänstedräkt, skänkt av munskänken och slottsvaktmästare Reinhold Nyström till Sörmlandsmuseum skulle kallas Hölödräkten och tillsammans med Mörködräkten representera Hölö.

Till huvudbonad användes en vit huvudduk, s.k. klut, knuten på framsidan. Gröna strumpor skulle höra till. Den första väven sattes upp i Brobyskola i okt -79. 1982 var de första 8 dräkterna färdiga och invigdes på Tullgarns slottsgård 3 juli i närvaro av landshövding Elvy Olsson från Hölö prästgård.

För den intresserade finns ett album med rikligt bildmaterial från Tullgarnsslott med de gamla dräkterna och ett album med ett 30-tal Hölödräkter.

Mörködräkten fritt komponerad av grevinnan Ebba Bonde, Hörningsholm 1927 - 32, efter förebild ur Prosten Ekströms bok: Mörköhistoria, utgiven 1828. Grevinnan lät en syateljé väva och sy upp en dräkt åt sig. 1932 på Röda Korsets basar vid Hörningsholm bar Mörköfruar sin dräkt för första gången.

Kjoltyget är randigt i blått, vitt och rött och i halvyll. Den långa jackan, som bärs på bilden i Ekströms bok, kortades till ett livstykke i enfärgad blått. Halskläde och förkläde ur hemslöjdens samlingar. Bildens mössa ersattes med en blå broderad bindmössa och tyllstykke, utförda efter gamla mönster från Hörningsholm.

Som kuriosas vill jag nämna att Märta Jörgenssen (Persson Palme som flicka), gift med trädgårdsdirektör Nils Jörgenssens son Georg, är en av medskaparna till **"Den allmänna Svenska nationaldräkten" 1903, nu kallad Sverigedräkten**, har själv burit Tullgarnsdräkten i arbetet.

Österåker, Vingåker, Tullgarn, Hölö och Sverigedräkten har alla den lilla selen. Bilder finns från 1400-talet.

Augusti -98 deltog ett 20-tal damer i sina bygdedräkter i Skansens stora dräktparad.

Vi fick äran att leda den ca1000-tals personer långa paraden.

Arbetsbeskrivningar på Mörkö och Hölödräkten finns att köpa i hembygdsföreningen, även så broschén.

Beträffande Hembygdsföreningens egen framtida vävstugeverksamhet, har vi planer på att flytta över vävstolarna till renoverade lokaler och att söka blåsa nytt liv i vävandet om intresse finns.

Innehållsförteckning

	sid
Omslagsbild, Dräktparad	
Innehållsförteckning	1
Litteratur till försäljning	
Vår ordförande har ordet	2
Kyrkoherdens uppdrag..	3
Strömmingsfiske..	4
Väder 1888, 1998	7
Mitt starkaste julminne	8
Foto, Broby skola 1939	9
MILstolpar och vägbesvär	10
Sockenstämmoprotokoll	12
1800-talsskrock på Mörkö	13
Morbror Ragnar	14
Sockenstugans stockar	16
Scharff's trumma	17
Fotocollage HBF	18
Skillehymordet	20
Bokregister, "Kyrkböckerna"	24
Kaffe i svensk historia	25
Eneboda skola 1969	28
Gustaf V	29
Gamla räkningar	30
Tack till	31
Verksamhetsberättelse 1988	32
Resultat- o balansräkning, revisionsberättelse	
Omslag, Tullgarnsdagen, annons	

Till försäljning finns upplagor

av tidigare utgivna:

Årskrönikor

samt:

HölöPasset

Kyrkskolan 100 år

Tullgarn i Hölö Historia

Tegeltillverkning inom Hölö Mörkö

Prosten Scharff

Pris: 30:-/st

Nytryck av 1828 års original fr
utgåva 1969

a. Prosten Ekströms Mörköhistoria

b. Prosten Petris Hölöhistoria

(med tillstånd av Södermanlands museum).

Pris 150:-/st

Bilagor som medföljer krönikan:

Verksamhetsprogram 1999

Årsmöte, inbjudan

Inbetalningskort, 1999

Tack till alla som bidragit med material till denna Årskrönika, såväl i skrift som med fotografier och ideér.

Redaktören

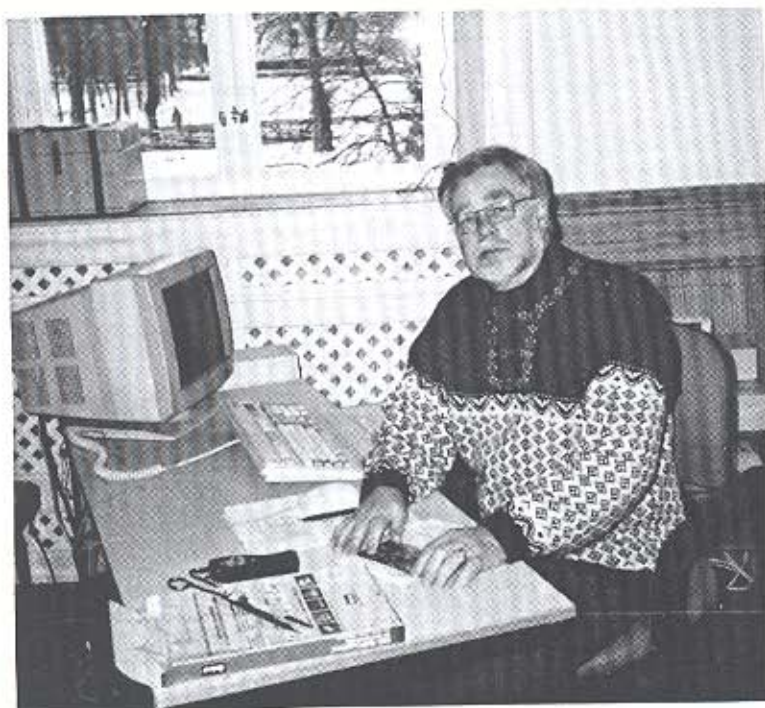
Vår ordförande har ordet - -

och konstaterar att en febril verksamhet har förekommit på vår Hembygdsgård under det gångna året. Våra OTA-medarbetare Hasse och Lennart har påbörjat renoveringen av "Blå salen", vilken ser ut bli lika storslagen som den redan färdigställda stora skolsalen. Vi vill passa på att tacka Kjell-Åke Andersson för det minst sagt, konstnärliga arbete han utfört åt oss. Våra lokaliteter kommer att bli av högsta klass, vilket årsmötesdeltagarna får möjlighet att konstatera. Lennart Johansson har lagt ner ett fint arbete med dokumentationen av vår "bokskatt", se sidan 24.

En ny OTA-medarbetare, Sven-Erik Watz, är sedan en tid sysselsatt med att återskapa våra utställningar "Hejstasnickarna" och "Syrentorparna". Sven-Erik är proffs i branschen, vilket borgar för ett gott resultat. Det är med stolthet styrelsen inbjuder årsmötesdeltagarna till dessa utställningar i de nyrenoverade lokalerna.

Carl Erik Jonsson

Blå salen : Lennart målar. Hasse håller stegen



Sven-Erik i skrivartagen

Till Luthig för arbets vid
 Kyrk. skolan
 för inläggning af nytt
 golv i rummet samt på
 vinden fram för dörren 6 Kron.
 Upplyftning af gamla golv. 1 Kron
 Tapetter till rummet 3 ..
 Klistra o upp sätning 2 ..
 Summa 12 Kron.
 Transp. portering af saker
 från skolan till hotelets
 Ladugård till Kyrk. skolan
 Kvitens 2. 50
 Stockholm, Hölo den 20 Aug. 1904
 O. Luthig

Kvitto för utförd reparation av Kyrkskolan 1904

En Kyrkoherdes annorlunda uppdrag för 110 år sedan.

Det följande är hämtat ur Mörkö Kyrkoherde Gustaf Lundgrens dagboksanteckningar. Tar man del av helheten förstår man att detta skrev Lundgren för just Dig och Mig och kommande generationer.

1886 6 aug Pigan Anna Charlotta Larsdotter på socknen, kom och begärde att jag skulle åtfölja henne till Fifång emedan hon tordes ej ensam fara dit, då hon fruktade överväld. Hennes avsikt är att söka av barnafadern Nils Jakob Johansson. Jag ömmade för hennes läge, kunde dock ej följa med henne.

8 aug Den här ovan nämnde dräng kunde ej uppvisa ledighetsintyg från husbonden varföre utlysning ägde rum.

13 aug Kom till mig Nils Jacob Johansson dräng i Fifång med pigan Anna Charlotta Larsdotter på socknen och erkände att hennes dotter Elfrida Charlotta född detta år den 2 april vore hans, samt begärde att Anna månne såsom hans fästevinna kyrkotagas vilket dock skedde, men han uppmanades att skaffa sig bifall av sin fader som är hans rätta giftoman för att kunna få henne skriven såsom sin fästevinna, alldenstund han ej blev myndig förrän jultiden nästa år.

Samvetets makt har förändrat ynglingens uppsåt och vunen blev han vid åsynen av modern och barnet.

4 sept Anmälde av fadern att dottern Hilda Charlotta Persson, 15 1/2 år, från Oaxen avlidit. Jag förebrådde fadern att de ej låtit mig veta om hennes sjukdom (hjerninflammation) och åter försökte jag inskräpa att prosten är nödvändigare än läkaren vid dödssjukdomar.

8 okt Pigan från Långö sade sig vara häfdad af drängen. Bad mig tala med honom att han enligt löfte skulle ta henne till äkta.

9 okt Bref från Länsman med Kungörelse om oseden som att ungdom skriker och väsnas om lördags och söndagsnatten.

10 okt Upplästes Länsmans Kungörelse med tillsagda förmaningar.

27 okt Besökte sjuka gossen i Sörskåra; jag öppnade hans stora böld under armen. Gossen var dock 19 år.

23 dec Besökte Gustafsson i Smedstorp, misstänkte han hade kräfta. Gick därför till honom och sade honom att hans stund kunde snart komma, af jorden och timligheten hade han ej något att vänta, bad honom därför bereda sig till salig hädanfärd. Han mottog underrättelsen med lugn. Hustrun, en gammal fet gumma, såg förargad ut.

Anm. Karl Erik Gustafsson dog 21 mars 1887, 62 1/2 år gammal.

23 maj 1887 Utfärdat betyg för Amelina Andresson i Tokvik att få komma på Serefimerlazarettet, och betyg för drängen Karl Fredrik Holmberg att söka inträde å lantbruksskola.

Påven besöker USA!

Vid påvens senaste besök i New York, blir han såsom den katolska kyrkans överhuvud, naturligtvis vid ankomsten till flygplatsen föremål för stor uppvaktning och avhämtad i stor limousin.

Vid färden från flygplatsen lovordar han det exklusiva fordonet han färdas i och berättar också om sin ungdom i Polen där han var en icke oäven bilförare. Han förhör sig också om möjligheten att själv få köra den exklusiva limousinen in till New York. Det är OK, tycker chauffören. Påven rattar den stora limousinen lugnt och försiktigt, men efter ett tag börjar det gå lite för fort och genast blir han stoppad av en motorcykelpolis! Polisen tittar in i bilen och ringer omgående sin chef!

-Vi har ett problem här. Jag har stoppat en limousin för fortkörning, men i den sitter en höjdare. Jag tror vi kommer att få problem att hantera detta.

-Har du stoppat polischefen så får vi det lite korigt, men lagen måste ha sin gång!

-Du förstår inte riktigt! Detta är en riktig höjdare!

-Okej! Höjdare eller inte, sätt dit honom! Om det nu inte är presidenten!?

-Det är mycket värre, tror jag!

-Om det nu är en värre höjdare än Presidenten, Vem skulle det då vara?

-Jag är inte riktig säker på namnet, men han har Påven som chaufför!

Sven Erik Watz

På strömmingsfiske i Himmerfjärden.

Denna artikel var ursprungligen införd i lokaltidningen, förmodligen år 1944. Gösta Johansson, som skrivit artikeln, bodde som barn på Morkö och som vuxen i Hölö. Efter att ha arbetat åt Edeby marmorbrött, startade Gösta "Hölo Marmorverkstad" ("det lilla marmorbröttet"), tillsammans med sin bror Knut Esseby. På platsen för det sedan länge nedlagda marmorbröttet bedriver nu Maskinfransson sin verksamhet.

Rune Johansson, Gösta Johanssons yngsta son, har lamnat artikeln till årskronikan.

Strömmingsfiske med skötar är ett fiske som nu under kriget bedrivs ganska flitigt runt våra kuster, eller rättare längs vår ostkust. Knappheten på animalisk föda måste kompenseras, och efterfrågan på strömming steg. Som en följd härav steg också priset och antalet fiskare. Många, vars tidigare kännedom om fiske inhämtats med metspö i hand under stilla meditation på aborrgrundet någon tidig sommardagsmorgon, skaffade båt och skötar för att fånga Östersjöns vita silver i sina garn. Några har kanske lyckats bra, andra lever väl på hoppet att en vacker morgon få sin mödas lön.

Yrkesfiskare.

Hur det lyckas för en gammal van yrkesfiskare blev undertecknad i tillfälle att se en dag i julveckan då jag hade turen att få bli med som hjälpare i en båt, vars fiskedomäner ligga i Mörkö skärgård.

Vi startade redan medan mörkret ännu låg som en sotig säck över nejden. På vägar, som enligt uppgift någon tid mitt i högsommaren, äro farbara med cykel -- nästan överallt, tog vi oss så småningom ner till bryggan, den halv mil långa vägen tvärs över ön.

Stövelskaften hade lyckligtvis räckt till när vi klafsade fram på den nästan bottenlösa vägen.

Nu var vi alltså framme vid bryggan. Becksvart natt råder ännu men ljus är tänt i stugorna längs efter stranden.

Skötfiskare sannolikt, som slänger i sig lite "surr", tänder pipan, på med skintröja och "ludemossa" ty det blåser kallt utifrån havet. Larsson i Bobacken, skepparn på skutan och

för idag vår fiskekompis, kliver ombord och börjar värma "Wästervikarn" med blåslampa.

Vant och lekande lätt pillar han slutligen igång densamma någonstans därinne i ruffens innandöme. Vi vinkar ett osynligt farväl i mörkret till far och mor och son Paulsson från Lövhagen, som nu också stävar ut till sitt rände någonstans därute i natten.

Wästervikarn

Den lilla Wästerviksmotorn tuffar stadigt framåt, mellan holmar och skär som vi mera än se i mörkret, hostar till lite ibland då han skall svälja det orena bränslet som består av en blandning av Gud vet vad. Här tarvas säker hand och säkert öga att lotsa fram den stora fiskebåten, kanske endast några centimeter ibland från regelrätt haveri. Så småningom lämna vi holmarna bakom oss. Rakt föröver ha vi Gålklubbens fyr. Vi är nu ute i rum sjö. Vinden är rakt emot. Vågorna, som härute rulla långa och ganska höga, komma båten att gunga otäckt. Skall dom slå in? Nej de bryts så elegant mot den höga stäven, endast ett fint skum yr in över oss. Du kan ta rorkulten, säger Larsson efter en halvtimmes gång, så får jag smörja motorn lite. Inte utan stolthet fullgör jag mitt ansvarsfulla värv. Håll på fyren där, säger Larsson och dyker ner i ruffen och ger Wästervikarn en rundsmörjning av någon svart soppa han kallar olja.

Ångaren Viktor Rydberg

Stolt som en vikingahövding på sitt skepp låter jag båten gira en aning för att låta den känna att den måste lyda mig, då jag nu är skeppare. Här står det klart för mig det tunga ansvar som åvilar tusentals av våra sjömän utefter de klippiga svenska kusterna. Klart förnimmer man här sin egen litenhet inför naturens ohämmade kraft. Här, där vi nu stäva fram, var det som ångaren Viktor Rydberg försvann i djupet en stormig december natt för omkring 20 år sedan. Storm och mörker var de enda vittnen till de nödställdas kamp i vågorna. Fyra av båtens besättning och passagerare följde den i djupet. En återfanns aldrig, och söktes länge av sin unga maka, vilken årligen sänkt en krans på den plats där han alltid försvann. Jag ser här för min inre syn de skeppsbrutna kämpa för sina liv i det iskalla vattnet under förtvivlade försök att nå land.

Jag minnes hur några av dem, däribland den unga frun, efter omänsklig ansträngning, lycka-

des simma i land till Hornö, och där blevo omhändertagna.

Hornökälv

Ser du nå'n vakare? säger Larsson och sticker upp huvudet i ruffluckan. Jag måste erkänna för mig själv att jag mera tänkt på tragedien för tjugo år sedan än på skötvakaren nu en stund. Vi har nog gått om den, säger Larsson och spejar runt horisonten. Gå rakt på Hornökälv, säger han och pekar mot en kobbe, som svagt kan skönjas i den tilltagande dagern. Vi kan gå till den ändan på sköträndet och ta in kursen, tillade han efter en stund. Plötsligt dyker en stång upp med en flagga på några meter för över. Där ha vi äntligen vakaren. Nu tar skepparen själv rodet, gör en lov runt vakaren, tar så in kursen med ledning av holmarna, som nu synes ganska tydligt i fjärran.

Diverse möjängar

Efter en stund få vi sikte på den vakare vi tidigare gått förbi, och efter ett misslyckat försök av broder Ragnar och mig, ha vi den slutligen ombord. Skepparen slår back, ställer motorn och fisket kan börja. Det är inga småsaker en yrkesfiskare måste vara utrustad med. Först något hundratal meter rep, eller kanske kallas det lina på fackspråk? Så ankare, glaskulor och diverse möjängar innan de egentliga fiskedonningar komma upp. Spänningen är ganska betydlig. Skall det bli någon strömming? Jo det börjar allt blänka då och då därnere i djupet. Man halar och drar. Sakta och liksom motvilligt lämnar havet sin tribut till människobarnens försörjning. Ehuru ryggmusklerna börja kraftigt protestera mot det ovana arbetet, och händerna kännas ömma som liktornar är det ändå med brinnande intresse vi hala och dra in de tretton skötar, som fanns i detta rände. Det var dåligt fångst, säger Larsson och lägger den sista sköten tillräta på durken. Vi hade tydligen satt på för djupt vatten. Det är inte lätt att veta var dom håller till, kommenterar Larsson resultatet, och startar på nytt motorn, medan vi pusta ut efter det krävande arbetet, och se oss omkring i den disiga morgonen.

Tio stycken

Nu råder full dager, om man kan tala om dager en mulen morgon såhär långt fram i december. Runt omkring oss ute i den vida Himmerfjärden se vi båtar liggande och ta upp sina redskap. Vi räknade till tio stycken. Få de någon strömming måntro, eller är det lika dåligt överallt? undra vi. Tydligt är att ingen med bestämdhet vet var strömmingen för tillfället håller till, då de satt sina bragder på så skilda platser och djup. Västervikarn börjar sakta av, har han nu ätit upp ransonen från livsmedelskom-

missionen eller fått någon otjänlig föda i hal-sen? undra vi. Nej, här ha vi nästa rände, det beror om vi har dom närmare land i dag, säger Larsson och stannar motorn. Så börjar halning-en igen. Här var det sex skötar med fäste i land på en holme. Ja det blev några kilo här med, men dåligt resultat på så mycken redskap. Besynnerligt så glest strömmingen kan gå, och då är det ju ändå stimfisk.

Skärgårdsnatur

Fisket är avslutat. Den gamla trotjänaren tuffar åter iväg, nu in mot land med sin obetydliga last. Åter en stunds paus från fiskebestyren. Åter en stund då man kan räta på ryggen och se sig omkring i den bekanta omgivningen. Holmar med mäktig barrskog på höjdarna, och rundslipade hällar bland alsnår och videbuskar i stränderna ge oss ett stycke sörmländsk skärgårdsnatur, en natur som vi sedan barnsben lärt oss att känna samhörighet med och dit man alltid vänder tillbaka.

"Ejderen"

Tokviks gamla ångbåtsbrygga passeras. Där ligger den halvt raserad då ångbåtstrafiken upphört sedan många år tillbaka. Den minner om den tid då den var porten ut mot stora världen. Då ångfartyget "Ejderen" i arla morgonstund hämtade torpargummor med vidhängande äggkorgar och fläskhalvor från det inre av ön, för att efter en färd på fyra à fem timmar avlämna dem framför kräsna och prutande stadsfruar på Södertälje torg.

Okupation

Ett helt litet företag en sådan stadsresa, som nu med bil klaras av på ett par timmar. Kanske var det klen beställt med komforten ibland ombord bland allsköns produkter. Kanske luften var en smula "kvalmig" på morgonen bland bastanta Lisöbönder, vilka kvällen förut "ockuperat" fartygets salong. Men trivseln var god och stämningen på det hela taget prima. Det finns säkert de, som kan berätta att sådana resor ibland kunde ta nästan ett helt dygn i anspråk. För dem fanns troligen inget fritidsproblem. Senare tiders barn ur nu uppväxande släkte skulle säkert ändock uppskatta en sådan resa. Det var fläkt av äventyr för ett känsligt barnsinne. Det var spänning. Det var romantik. Nej här är inte tid längre till naturbeundran eller meditationer över svunna tiders förhållanden och besvärigheter.

Femtio kilo

Vi äro nu tillbaka vid utgångspunkten, Lövhagens brygga. Skötarna skall plockas ur, redas upp och hängas. Larsson har bråttom. Bestyren hemma på gården såhär till jul ligga

och vänta på sin man. Vi sätta igång med plockningen under det fingrarna långsamt stelna till i den gråkalla luften. Paulsönerna, som återvänt strax före oss, har sådär en trettio kilo. Dålig fångst även där. Dålig lön för så mycket arbete med ett tiotal skötar. Efter någon timmes arbete äro vi så färdiga. Omkring femtio kilo blev vårt resultat. Inga stora pengar. Inga placeringsbekymmer för detta kapital, helst som det alltid är två kompanjoner i samma båtlag. Efter bestyr med adresslappar, transport till Getbergets brygga och den väntande strömmingsbilen från Trosa, hängning av skötarna, återstår ej mycket av dagen.

Nöjda med vår dag knalla vi hemåt. Ragnar med en kasse matströmming och jag med en blodblåsa i handen stor som en ettöring.

Om **fiskerinäringen** i Mörkö församling från 50-talet till nutid, av Alfons Davidsson.

Det var ganska många inom Mörkö som kunde betraktas som yrkesfiskare, kombinerat med lite jordbruk. Vid Långudden, numera Hagudden, bodde familjen Asplund. Den äldre Asplund arbetade vid Hörningsholm som skogvaktare, men två av sönerna ägnade sig åt fiskerinäringen med Långudden som bostadsort. Ättlingar av asplundssläkten driver fortfarande fiskerirörelse här, utökat med rökeri och fiskodling, samt en del båtservice med upp-lägningsplats för fritidsbåtar.

En av Asplunds-sönerna bosatte sig vid Idesta, någon km sydost om Hörningsholm, varifrån även han bedrev fisket som huvudsysselsättning. Här fanns också ko och smådjur på stället.

På **Ledarön**, i fjärden mellan Mörkö och Hölö, bodde en fiskare, samt vid Tunanäs, bortom Tuna gård. I våra bygder har det alltid fungerat så att fiskeriyrket har varit sammankopplat med annan verksamhet, varför de flesta småjordbruken och torpen hade fisket som en viktig del i sin försörjning. Att namnge alla som försörjde sig med fiskets hjälp förefaller mig rätt svårt, men några ställen bör omnämnas: Rosholmen, Kallasvik, Lövhagen, Ekö, Långö, Bobacken, Brink m fl. Av dessa är det endast Ekö, med familjen Olle Öman, som fortfarande bedriver yrkesfiske på södra Mörkö, samt på norra delen familjeföretaget Asplund, Långudden.



Strömmingsfiskare

Foto HF

Klaga inte på dagens väder

så här var det **mars månad 1888** på Mörkö enligt Kyrkoherde Lundgren:

- 3 mars Ett förskräckligt yrväder.
4 mars Swåra snödrifvor. Kunde ej fara på släde, gick till kyrkan. Behöfvde dertill nära en timma. Snön bar här och der. Öfverallt folk på vägarna. Endast 4 personer framkommo till gudstjensten. Wi höllo en andaktsstund i skolsalen.
11 mars Begravning- bittert kallt. Höll gudstjensten i skolsalen. Insjuknade i blås- och lungkatarr.
17 mars Begravning utsatt men jag sände återbud. Tre karlar hade arbetat en hel dag och påstodo kälen (tjälén) war så hård att de ej kunde komma längre ned med grafven än 18 tum (45 cm). De woro dock sockendagsverkare.
18 mars Begravning. Gudstjenst i skolsalen. Under förra veckan war om morgnarna 42, 30, 28 och 25 graders köld. Snömassorna är fruktansvärda.
19 mars Statfolket har lidit genom den starka kölden; ej allenast genom kalla rum utan ock att deras potatis blifwit frusen i groparna.
30 mars Långfredagen. Gudstjänst i kyrkan. Bittert kallt.

Fotnot:

Kyrkoherde Gustaf Emanuel Lundgren f. 1823, kom från Linköpings stift (Marbäck sedan Regna) till Mörkö 1879. Han dog där 25/12 1889. Hans diarium/dagboksanteckningar finns på Mörkö fich nr 113 957 blad 2/2

För att jämföra ovanstående vädertjänst **110 år senare**, alltså **mars 1998** samma dagar, ser vi en otrolig skillnad.

- 3 mars Lite snö, samt senare duggregn. Morgontemperatur - 2,1. Nattemp. -4,8
4 mars Snö på kvällen. Temperaturen - 1,1. Det lilla snötäcket ligger kvar.
11 mars Snödjupet har hunnit bli drygt 2 dm. Morgontemperaturen har sjunkit till -14,3. Solen har lyst på oss i några dagar.
17 mars Nu har dimman och regnet slagit till igen. + grader på dagen, natten runt + - 0
18 mars Dagstemperaturen har stigit till + 9,3, och det lilla snötäcket kämpar för sin tillvaro.
19 mars Samma som den 18, och nu har även sånglärkan kommit.
30 mars All snö är borta. dagsläget är varmt och solen skiner
(Påskén inföll i år 2:a veckan i april. Då sken solen, men snöblask är noterat. Nätterna var kyliga med minusgrader runt -1 á 2 grader).

Fotnot: 1998 års väderkalender är förd på Mörkö, Löten.

Malin 14 år tycker så här i en dikt om kärleken

Gå aldrig och bli kär
det är bara till besvär.
Först ska man krama
tills armarna blir lama.
Sen ska man gråta
tills kinderna blir våta.

Tänkvärda ord i en orolig tid

Mitt starkaste julminne.

Julen stod för dörren. Det doftade från allt bak, och matlagning i den lilla stugan på landet. Äntligen kom då den förväntansfulla julafton. Jag var cirka 6 - 7 år.

Granen skulle huggas och kläs, allt skulle vara pyntat, nyskurade golv med rena trasmat- tor, allt doftade så gott. Tiden gick ändå så sakta, smygtittade efter tomten, så han inte gick förbi.

Så kom skymningen, äntligen bankade det på dörren. Jag var förväntansfull, samtidigt lite rädd. Tomten började dela ut paketen, tog av sig ena vanten. Vad var det? En välkänd alliansring och det var ju morbrors hand. Så försvann min illusion om tomten, finns han, eller finns han inte? O så blanka fina gummistövlar, och svarta yllevantar jag fick. Vad glad jag blev. Måste ut i ladugården och ge djuren lite julgodis och visa upp dom blanka stövlarna, som var så fina.

Så till höns huset, stack in ena foten för att den arga tuppen inte skulle flyga på mig. Ve och fasa tuppen körde sina vassa klor genom stöveln, (det var nog inte så farligt) det syntes bara några små hål, vågade aldrig säga något. Korna skulle också ha en extra höttapp, jag med vantarna på förstås. Rosa fick tag om både höttapp och vante, som försvann ner i Rosas mage. Funderar i panik, vad gör jag med den andra vanten? Så jag gav Rosa den också och hoppades på att ingen skulle märka att vantarna var borta.

Innan jag somnade denna julaftonskväll låg jag länge och funderade, kommer mjölken att smaka ull i morgon efter Rosa? Eller kommer någon att upptäcka vad som har hänt?

Detta är en alldeles speciell julhändelse som jag aldrig glömmet.

Miriam Johansson, Järna.

Ovanstående vann 1:st pris vid berättartävlingen under styrelsens julfest 1998.

Bilden på nästa sida visar ett klassfoto från:

Broby skola 1939: Klass 3, 4, 5, 6

Lärare: Karl Johan Eriksson

Längst bak: Gun Eriksson, Åkerby, Gerty Carlsson, Hejstälund.

Stående framför: Valborg Andersson, Skillebyvälle, Svea Jansson, Wij, Maj Tunholm, Åkerby, Kerstin Andersson, Ekebylund, Ann-Marie Tunholm, Åkerby, Maj-Britt Jansson, Ålångsbacken, Ingegerd Hallgren, Sjövreten, Aina Karlsson, Åkerby, Signe Kollberg, Hejsta, Linnéa Tunström, Åkerby, Ingeborg Andersson, Skillebyvälle, Britta Lindkvist, Tallåsen,

Kerstin Carlsson (Gottvall), Hejstälund.

På knä: Pär Johansson, Udden, Harriet Karlsson, Hejsta, Ulla Ohlsson, Grävsta, Majbritt Andersson, Örslund, Bertil Jansson, Wij, Sixten, Lars Simon Andersson, Nyhem, Henry Karlsson, Vilan, Edvin Tunström, Åkerby, Nils Johansson, Busstationen.

Sittande: Hans Johansson, Bilsbro, Ivar Björklund, Ahl, Ingvar Wretlund, Nyhemsvägen, Curt Persson, Klaraberg,

Lennart Jansson, Smedsta Västergård, Gunnar, Broby.

För namnuppgifter svarar Maj P och Ebon J.



HÖLD

Allmän Söckerhörs uti Höle Söcker-
ling 1776 Den 8 September

I anledning af Högwälbörne Herr-
Barons och Landhofdingens projecte-
rande till miljöpar af järn-faller,
~~Sand och det utfatte projektet på järn-
fällor~~ som komer at redfättas in-
nom Hölebofärad, tillfrågades Sör-
samlingens förwärdare, hwad änte-
ligt yttraade de gifwo, på desse
2^{ne} puncter, nemligen Projectet
och priset. Här på Swarades:

1^o At Projectet till järn-faller är
väl gifwit och mycket fördelakti-
gare än af Trä och sten.

2^o Kunde ingen at påminna om
priset och den utfatte förmån
af Trä daler och 16 $\frac{1}{2}$ skott
af svart ^{helt} järn.

Stam Gabriel Trones

W. S. Abraham

Norman

Anders Olsson för i öfverstyrelsen Gustaf Torstensson

Komma ~ strecket över m betyder
att det är dubbelt m = komma

Om milstolpar och vägmättningsbesvär

av Maj Petersson

Fordom hade milstolpen en mycket betydelsefull uppgift, för den visade hur mycket man skulle betala för en beställd skjuts. Det fanns stor risk att skjutsbönderna ökade på vägsträckan. Detta måste bromsas på något vis och man får anta att bönderna var måttligt intresserade av några milstolpar.

Vägarnas mätning och makeringsstolpar var direkt avsedda att tillgodose två behov:

1. Kronans kontroll av skjutspenningar och traktamenten.
2. De resandes behov av ett fungerande skjutsväsende.

De första stolparna var tillverkade av **eketrä** med text på målade kopparplåtar. Sådana var vanliga i de inre delarna av Sörmland. **Stenstolpar** förekom allmänt omkring Stockholm, men Hölebo och angränsande härader har järnhällar på stenfundamentet 1,8 x 1,8 meter i omkrets och 1,5 meter höga.

Kungörelse: Enligt en av landshövding Per Abraham Örnsköld undertecknad kungörelse den 29 maj 1776, kallas 2 ombud för varje socken inom *Hölebo, Rönö och Jönåker härader* till ett sammanträde på landskansliet, för att besluta om **milstolpar av tackjärn**, som skulle beställas från det gjuteri som var billigast. Kallelsen var så ovillkorlig att den stipulerade 20 Daler silvermynt i vite för de socknar som inte hörsammade den.

Det blev Svärta Bruk som fick uppdraget att gjuta stolparna och den 9 oktober 1778 var de färdiga för avhämtning, dock skulle betalning ske vid Stavsjö Bruk. Dessa bruk drevs under samma ledning.

Ansvarig vid gjutande masugn var Inspektör Åderman.

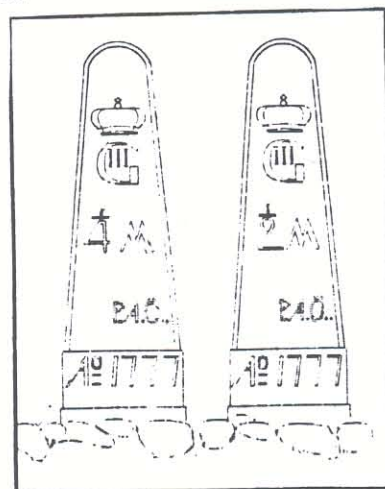
Den aktuella vägen genom Hölö, var Stora landsvägen från Stockholms län till Krokek, (halv och kvarts milstolpar). Av dessa är 4 st belägna inom Hölö. (Gamla E-4an). En raserad milstolpe vid Skilleby, en vid Skälby i välbevarat skick, en vid Hopabacke även den i gott skick, samt ett stenfundament utan stolpe söder om Sörsjön.

Några uppgifter i artikeln är hämtade ur boken "Milstolpar Stockholm, Uppsala, Sörmland".

Denna stolpe står vid Skälby vid norra avfarten till Hölö och är flyttad 60 meter från den gamla landsvägen, ner till nya vägen som byggdes 1912, då järnvägen drogs fram genom Hölö.



Damerna på bilden är från höger, vår legendariska fotograf *Sigrid Hålldin* som hade sin atelje i villa Solhem på Åbykvarnsvägen, samt en väninna *Signe Liljeholm*.



Kvartsmilstolpe av järn från 1777. Vagnhärad sn.
Halvmilstolpe av järn från 1777. Västerljung sn.

Sockenstämmaprotokoll

Utdrag från Mörkö församling
(Stavningen delvis tillrättalagd enligt vår tid)

9.2.1783 Sockensmeden Mats Nilsson är gammal o sjuk. Man utser ny smed och det blir Lars Andersson från Lugnet. Det redogörs för **anställningsvillkoren**, samt hur det blir för änkan när gamle smeden kommer att sluta sina dagar.

Beslöts om **böter** för den som har oseden att gå utanför kyrkan under pågående gudstjänst eller vistas i husen närmast däromkring. Undantag för "största nödfall". Böter även för dem som "löper utur kyrkan innan välsignelsen blivit läst och versen därefter sjungen".

23.11.1783 Från Strängnäs stift har inkommit ett besked att det på kort tid föröfvats **kyrkostölder**. För att bättre skydda kyrko- och fattigkassan beslutar man sig för att förse sakristian med järnbeslagna luckor.

18.7.1790 Nytt **orgelverk** är installerat. Som både Orgelnist och Klockare utses Olof Forsell. *Lön i natura* fastställs, därtill får han 3 kollekt per år; Annandag jul, Annandag påsk och Annandag pingst.

10.5.1795 beslutas om "inrättning af en ordentlig s k **skallgång** i 4 punkter". Här två av dem: Pkt 1. Ordningen vid skallgång, - upprop, därtill skrammel- för att "drifwa odjuren, (vargar?)", och utsättande av skyttar. Pkt 2. Böter för husbonde som ej hörsammar uppropet.

5.5.1799 om **kreaturen som går lösa** och inkräktar på andras ägor och folk som passerar utan att stänga grindar efter sig och vad böter detta bör ge till Fattigkassan, liksom böter för den som skaffar sig foder eller löv på andras ägor. Dubbelt bötesbelopp om det sker nattetid och upptäcks.

3.5.1801 Pkt 2. "Framställdes til Sockenmännens ompröfwande, om icke nödigt vore att ju förr dess hällre, förse sig med nödvändigt **krut till en skallgång** efter odjur (vargar), hälst en sådan föga något år kunnat undvikas, och det dessutom flera gånger ländt, att för bristande krut Skallet i flera dagar blivit uppehållit". Man beslutar att vid nästa sammankomst **anslå medel** genom s k "sammanskott af hwarje hemman och torp, wid hwilket tillfälle man även skall lämna

penningar till inköp av näver för täckning av halva spannmålsbodtaget och Prästgården".

Pkt 3. Tionde förordningen från 1681 diskuteras och de som "avbördar sin **prästrättighet** med Ströming, må lämna den inlagd och vederbörligen saltad, så att den till bruk kan vara duglig".

(Kommentar: Ord och inga visor minsann).

9.5.1802 Pkt 2. "Tillkännagav *sexmannen* för Berga rote, Erik Persson (endast 57 år) i Lundby, att han önskade bli "entledigad" helst hans annalkande älderdom nekade honom den styrka och krafter som ofta fordras uti de besvärliga skyldigheter som äligger en Sexman. Beviljades. Hans ersättare blev Erik Ersson i Hammarby.

Pkt 6 "Androgs Socknens Wacktkarlars anhållan att blifwa försedda med **gamla trummor** til förment gagn och lättnad under deras wakande om nätterna denna årstiden", och tillspordes Sockenmännen, om de funno sig villiga att sammanskjuta några medel till detta inköp; men hertill svarades allmänt nej, och hava således vaktkarlarna att hädanefter som hittills förrätta vakten med flitigt bruk av sina vanliga lurar.

(Detta var väl förmodligen menat "odjursvakten", som talats om tidigare).



"Vargskall". Drevjakt på varg inför betessläppningen på våren

Sexman

I sockenstämmaprotokoll finner man ordet sexman. Det är inte som man idag kan tro, att det var en person med sex i tankarna, med tanke på vår "moderna" inriktning. Nej det var en person, som tillsammans med fem andra utvalda representanter från olika rotar inom församlingen, var prästen behjälplig med diverse göromål, indrivning av skatt, inkassoärenden, övervakade och beordrade församlingsborna att infinna sig vid högmässan m fl uppdrag.

1800-tals skrock på Mörkö

återberättat av kyrkoherde Gustaf Lundgren i hans diarium.

Dessa dagboksanteckningar har närmast fascinerat mig för att texten spänner över ett stort intresseområde samtidigt som anteckningarna ger oss efterlevande så många värdefulla detaljer kring Mörkö-bornas liv och leverne för drygt 100 år sedan. Jag har tidigare gjort ett par sammandrag över dels de annorlunda prästuppgifter som Lundgren tog på sig under en treårsperiod, dels hans inställning och ageranden när frikyrkorna på 1870- 1880-talen började konkurrera med statskyrkan.

När jag nu tar upp ämnet "**Skrock på Mörkö**" så förstår nog envar av läsarna att detta behandlar inte kyrkoherden av skäl påbjudna av Kyrkan, utan detta skriver han just för Dig och mig- de efterlevande vars förfäder ähörde hans högmässor.

Ur Lundgrens Diarium hämtar jag:

19.4.1887 Jag hörde från Berga att Olsson i Grindstugan (Anders Gustaf Olsson F 1834) hade sagt att *Jutar war ett mycket grymmare folk än Ryssen: Jutar hade här i Mörkö plockat käringar och små barn i stuga och bränt upp dem.* Detta hade skett för länge sedan. Att **danskar och Jutar woro samma folk** visste han icke. Alltså en tradition som berör uppträden i Konung Hans tid eller Kristian den omildes (perioden 1497-1520).

20.6.1887 Med anledning af det den 15 sistlidne April övergående **skydrag** berättade Olsson i Nyängsstugan (Grindstugan, norr om Löten) att han trodde dessa skydrag uppkomma genom hans verkan, som är mäktig Wädret. Annars är tron allmän att sådana **hwirvelvindar** som af allmogen kallas "**vestanvärs nisses**", vilkets slutord betyder trolltjenare uppkommen genom onda andemakter.

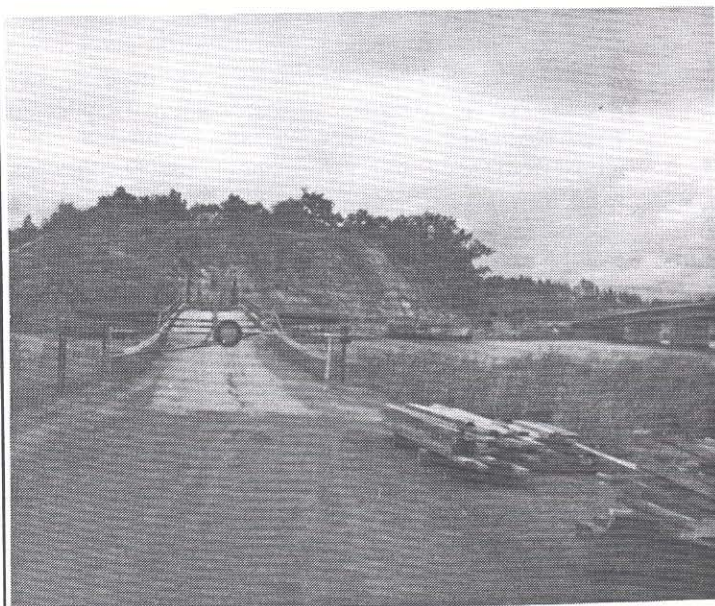
En dräng i Eke hade för många år sedan kört på åkren, då en sådan vestanvärs nisse kom med ilande fart emot honom. Han var rådig nog att kasta sin knif in i nissen, som då genast upplöste sig. Året derpå war han ej så lycklig, ty vestanvärs nissen tog honom och förde honom till Lappland, der trollkäringen visade honom hans knif med förfrågan om han kände igen densamma, och med

förmaning att ej vidare göra så, gaf honom lös samt lemnade honom en lång tråd med många knutar på och med tillsägelse att sätta sig grensle öfver träden och i hvarje timma lösa upp en knut. Drängen gjorde så och det bar af i swindlande fart hemåt genom luften; sista knuten löste han upp för tidigt hvarföre han föll ner och bröt af ena benet.

27.8.1887 Hörde at Wilhelmsdala´rn (Anders Gustaf Berglund född 1831) kunde läsa bort verkan av ormbett. Orden ville han ej meddela emedan han måste först säga dem till en qvinna och hon nämna dem till en man. Man och man emellan beröfvas de sin kraft -- *Under lindar bor en hvit orm; kan man få rätt på honom och koka honom samt äta köttet och soppan efter honom, så kan man trolla.*

Till sist vill jag be läsare med Hölö-Mörkö--anknytning att höra av sig till Hembygdsföreningen om de under sin ungdom hört talas om **grymma Jutar, Vestanvärs nisse** eller **Hvita ormen**. Vi har även intresse av att få veta något om **bygdens gummor** med förmåga "**läsa bort**" krämpor. Denna kännedom om uråldrigt skrock förtjänar också att leva vidare.

Nedskrivet av Olle Eriksson



Den gamla svängbron mellan Hölö-Mörkö rivs.
Obs! Den nya till höger i bild, är klar att utnyttjas.

MORBROR RAGNAR

av Gunnar Fellenius

Eftersom undertecknad är släkt med enslingen vid Grottberget, om än avlägset, dristar jag mig att berätta om barndomsminnen, som berör denna man.

För mig och andra släktingar hade morbror Ragnar inget annat namn än "Enslingen vid Ernesidan", vid Unga-berget. Han benämndes aldrig "eremiten", vilket är en senare påfund, som jag ej förstår.

Morbror Ragnar blev "ensling" då hans älskade Lilly dog ung av okänd svår sjukdom (troligen kræft). Han blev då så förtvivlad, att han lade ner sin handelsträdgård i skärgården, som var mycket givande, dessförinnan sade han upp sin anställning vid Liljeholmens Stearinfabrik, där han var anställd som driftsingenjör och sysslade med framställning av kanal-ljusen.

Hustrun

Då hans hustru Lilly nu var borta, hans livs ögonsten, började han att leta efter något avskilt område, dit han kunde draga sig tillbaka och gömma sig för världen.

Till sist fann han ett lämpligt område med mycket berg och dalkjusor vid Ernesidan vid Långsjön i Mölnbo, vilket skett mellan åren 1914 - 1916. Det är alls inga grottor utan jätteblock, som sprängts av isen från det 50 - 60 m höga bergsidan, som har svåra tecken av istidens framfart i form av avnötningar, isspår och lämningar av morängrus.

Mellan dessa "jätteblock" bildades "svackor", som kunde erbjuda utrymme eller t.o.m. bostad åt en "sökare" under den tid han byggde ett tryggare boställe åt sig.

Hans fru Lilly var syster (tillsammans med min moster Essi) till min mormor Helen Sjöstedt född Kullberg.

Lilly Kullberg var en mycket söt flicka och man kan gott tillägga "skön" och hon kallades allmänt "vackra Lilly", eftersökt av alla ungdomar och hon gifte sig efter mycket trägen uppvaktning just med morbror Ragnar, då nybliven högskoleingenjör med toppbetyg. (Han var A-student).

Händig

Morbror Ragnar var synnerligen händig och hade aldrig någon medhjälpare, vad jag vet (utom att sömma de stora seglen till sin båt). Han hade en bror, som så småningom kom att bo åt Hölö-hållet och på så sätt kom både morbror Ragnar och hans bror bliva begravna på Hölö kyrkogård, där deras gravar kan beskådas. Självt minns jag vid ett av våra besök på

Bergsjö, att min far Danne, som då var anställd vid Statens Järnvägar med huvudkontor på Vasagatan vid Central-bangården, och undertecknad tog tåget till Mölnbo, för att där mötas vid stationen av en man försedd med en väldig mustasch, som hängde över underläppen. Detta var morbror Ragnar!

Kaffe, mjöl och snus.

Han följde oss så småningom ner till en brygga i Långsjön, som han själv begagnade vid månatliga besök, där han företrädesvis unnade sig köpkaffe, större mängd mjöl, jäst och ettans snus!

Vi anmodades att sitta blickstilla i segelbåten, som var ansenligt lång och under den långa segelfärden på en timme och en halv, yttrade ej morbror Ragnar ett ord. Han var fullt upptagen av sin påtagna kaptensroll! Sedan lossnade hans tunga och han var både mycket snäll och givmild, i dessa sept-och oktoberdagar som strålade av givmild höstsol, för det var frukt av olika sorter vi skulle ha med tillbaka! Morbror Ragnar var mycket kunnig i fruktträdsodling sedan tiden som handelsträdgårdsmästare.

Fruktträd.

Han hade egenheten att plantera fruktträd i skrevor i det höga Unga-berget och träden var ofta spaljerade med landgångar av grovhuggna plank sinsemellan.

Det var under dessa resor, vi kom att besöka Hölö med omnejd och jag svor på, att jag som vuxen en gång skulle bosätta mig på något ställe ganska nära kyrkan!

Jag drogs till detta underbara landskap som Hölö socken utgör!

Besök

Förre godsägare Clas Rundquist Åbykvarnsgård, berättade vid en middag för mig, att morbror Ragnar, när han blivit någorlunda botad från sin stora sorg, började vandra runt litet i bygden, väl bemärke, han vandrade från Mölnbo till fots och besökte när han äntligen kom fram till Hölö, prästgården, ty han ville prata lite "andligt" med kyrkoherden. Sedan besökte han gärna Åbykvarns gård med Classes föräldrar, som ofta kunde bjuda på både mat och logi och där han trivdes gott och jämt kom tillbaka. Även Hälleby fick regelbundna besök, liksom Valåker och Staf, där Morbror Ragnar blev hjärtligt mottagen och ompysslad.



"Bergsjö" (Foto : HMHF)

Odlingar

Det var på hösten, han kunde avyttra sina utomordentligt läckra äpplen av en sort, han kallade "Melon", ja t.o.m. vindruvor av tysk här-stamning odlade han efter den branta bergväggen och bryggde på musten ett gott och starkt vin! Han var mycket stolt över ett päronträd, som växte i spalje helt vågrätt ut från bergväggen. Han hade också en odling av utländska krokus, som han tog fröna av till saffran! (pistiller- enl Ankie)

Det bästa jag tyckte om som pojk, var dom goda hembakade saffransbullar han bjöd på till kaffet, när vi äntligen slog oss ner efter att ha tittat på hans magnifika blomsterodlingar av sällsynta sorter som t.ex. alpviole och andra för Sverige främmande växter, som jag inte minns namnen på!

Varje år på 30-40 talet, då vi inte kunde resa ner till morbror Ragnar fick vi ett par trälådor till Stockholm med hans underbara frukter i. Ett par gånger var även ett par flaskor saft (starkvin) nedpackade som skickats på järnväg från Mölnbo.

"Bergsjö"

Det bygge han gjorde färdigt, sedan han provisoriskt bott ett år i en "grotta" mellan två jättekast, var en envåningsstuga innehållande 2 rum och kök. Han hyrde en tid gammalstugan

vid Stafsnäs, medan han byggde sin nya bostad "Bergsjö" och tillhörande uthus och ett frukt-loft, där han förvarade sin frukt. Han tog ofta in på Mölnbogård, som på den tiden var Semesterhem åt Televerkets många växeltelefonister.

Undertecknad Gunnar Fellenius innehade till vår sista flyttning ett fotoalbum med säkert 50 bilder från Bergsjö tagna av mig själv på 30-talet, men som jag förgäves har letat efter.

Till sist några viktiga uppgifter om morbror Ragnar.

Född o Stockholm (Söder) 20 - 05 - 1863. Fader: Fredrik Ekman, professor vid Kungl. Tekniska Högskolan. Moder: Cecilia Aug. Kock. Svärföräldrar: Kullberg, som bodde i eget 4-vånings tegelhus, som ännu pryder Adolf Fredrikstorg (numera Mariatorget) vid infarten till Swedenborgsgatan. Död: 04 - 10 - 1943. Begraven: Hölö Kyrkogård (tillsammans med sin broder).

Märk! De statistiska uppgifterna om morbror Ragnar har jag fått genom välvilligt bistånd av Gudrun Karlsson på Bökesta. Medsänder senare ett foto av Morbror Ragnar, som jag fått låna av min dotter Ylva, som numera bor i gamla moster Essis (född Kullberg) våning Runiusgatan 1 i Stockholm.

Gamla Sockenstugan i Hölö

Den uppfördes i nytt timmer under 1780-talet och bör kunna återfinnas i socknen. I äldre tider var det vanligt att timrade hus märktes ned och flyttades till annan plats, när de ej längre behövdes på sin ursprungliga plats. (Är materialet flyttat till nuvarande Klockargården)?

Sockenstugan hade en mycket viktig funktion. Vet du någonting om "byggnaden", efter följande beskrivning hämtad ur sockenstämmoprotokoll från den 19 mars 1780.

"beslöts Imo Stugan med tvenne kammare blir 4 alnar under Sparrarna hög och 4 hwarf ofwan Bjälklaget; 10 alnar inom knutarna lång, 10 1/2 Dito bred och blir hela Byggningen in alles 4 st fönsterlufter. Taket lägges med bräder utanpå, innantaket spåntas, och gjöres sedermera Förstuguvist utanföre med windstrappa och uppgång på vinden".

S.k. sammanskott beslöts och vad gårdarna skulle bidra med ... däri framgår att:

"bräderna böra wara 8 alnar långa (4;80 m) och 8 tum 20 cm) breda, när de äro snörslagna. Planken blifwa 10 alnar långa och 9 tum breda och som ibland dessa sidstämmda några borde wara af furu så åtogo sig följande att sådana prestera, nämligen:

Hejsta 3 st, Broby 2 st, Österby 2 st, Gräffsta 2st, Lida o Norrvrå 2 st, Smesta 1st"

Tilläggas kan, att övriga gårdar fick leverera granplank och att Erik Persson i Smesta fick bygguppdraget, för han hade lagt lägsta pris vid "entreprenadauction".

Eftersom byggnaden är ovanlig, i så måtto att den är nära nog kvadratisk och för denna tidsperiod, högre än normala bostadshus med sina 4 timmervarv ovan bjälklaget, så hyser jag visst hopp om att den 200-åriga "klenoden" skall kunna återfinnas på något sätt.

Kommentar till ovanstående:

Sockenstuga fanns i Hölö redan tidigt 1700-tal, så detta gäller ett nybygge på 1780-talet.

Vidare behöver vi skilja på begreppen sockenstuga, sockenmagasin och kyrkbod.

Hölö hade alla tre byggnaderna. Sockenmagasinet låg vid Hölö kyrka, men var på området låg de andra två? Vet Du något om detta? Hör gärna av Dig till HBF.

En del material i vaktmästarbostaden vid Kyrkskolan, har kommit från Sockenmagasinet.

Underlag frantagits av
Olle Eriksson

Hölö Skolkassa		N: 36
		Lebet
1898		
Juli 28	in Lagning och skrapning samt mätning af Skolhuset via kyrkan	86 .
	Kronor	86 .
	Quitteras.	
	Stensund dag som afvan	
	E. Persson.	✓

Den genom prosten Scharff berömda Trumman, som enligt sägnerna skrämde ryssen på flykten finns i Hölö Kyrka som bekant.

Stokholms

Kongl. Svea lifgarde.

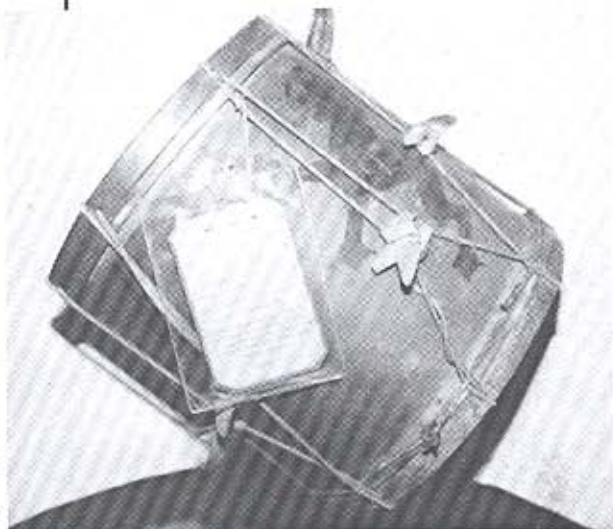
Stockholm den 19. X. 1900

Herr Kyrkoherde!

På häromdagen den reparerade Hölö-trumman aflemnades, hade här bifogade etikett, som det varit min afsigt låta vid trumman fästa, icke hunnit bli på iordning.

Nu sänder jag etiketten och anhåller förbindligast att, om Herr Kyrkoherden gillar förslaget, den måtte bli på ett säkert sätt fastknuten vid den äro rika trofeén från 1719, då Kyrkoherden Scharff, så man igen förde sina församlingar boar an. och dref fienden bort.
Med utmärkt höfvelning

August Uggla



En historia därom.

I undangömda skrymslen som föreningen letat igenom, fann vi denna skrivelse, värd att läsa.

Som synes var prosten Scharff kyrkoherde vid detta tillfälle

Etiketten finns på trumman. Men vad det står på den lämnar vi åt läsaren att utforska.



Hällgrytan kokande!!



Bryggdansen
på Tullgarn

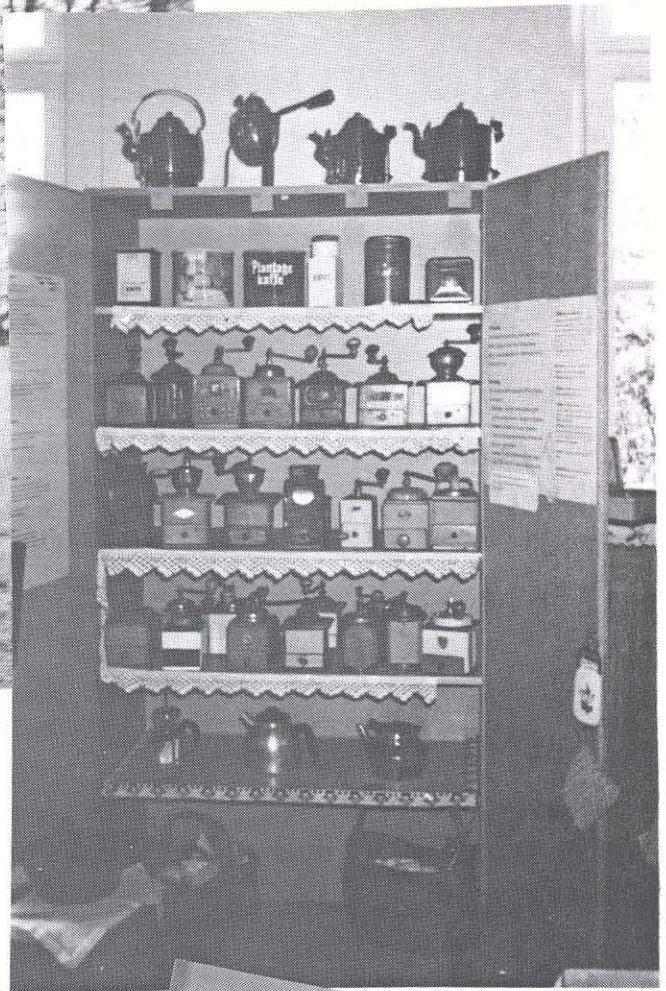


Öppet hus
Klockargården →

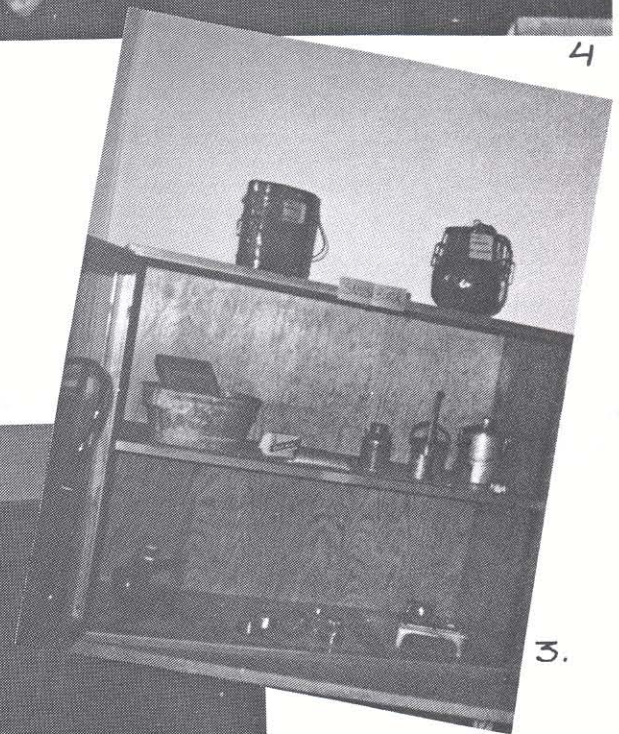




Tullgarnsdagen



4



3.



Utställningen
"Köksredskap"
Hemvårdardagen
Nr 1-4

2.

SKILLEBYMORDET 1903

Det följande utgör en tragisk historia om hur bråk kring småsaker får katasrofala följder.

Polisundersökningen hölls 11.2.1903 vid Skilleby, därför att drängen Carl Johan Lennqvist, i tjänst hos hemmansägare Albert Johansson, återfunnits mördad i sin säng i drängstugan samt därefter bortförd och kastad i en mindre å. Nämndeman Oskar Eriksson, tillika bonde vid Skilleby, var polismannen behjälplig såsom vittne, dock ej vittne till själva händelseförloppet.

Brottsplatsundersökning

Först besåg man drängstugan och återfann två nedblodade stickade sängtäcken jämte den dödes arbetskläder. På golvet fanns en stor blodfläck där mördaren försökt tvätta bort densamma. Ett stycke tapet vid väggen var bortriven, men återfanns senare blodig efter vägen bort mot ån. I ett hörnskåp förvarades en huggyxa bemängd med blod. Eggen hade mördaren försökt avtorka, liksom även blodfläckar på förstugolvet och förstubron. Vidare återfanns spår efter en kälke bort mot uthusen. Marken var frusen och utetemperaturen -6 till -8 grader. Därefter gick man över till platsen där den döde återfunnits: en från Skillebykvarn ledande rännil där liket låg kvar under en överkörsbro av plank, ca 200 m från brottsplatsen. I vattnet vid bron fanns en dragkälke stående. Man tog upp och lade den döde på en släde och forslade honom åter till drängstugan och lade upp honom på bordet.

Kroppen besiktigades; den var endast betäckt av en vit skjorta och en grå ylletröja. På huvudet återfanns tre större krossår som trängt igenom huvudskålen, därtill ett huggsår i halsen. Två av krossåren samt huggsåret i halsen bedömdes var för sig ha varit dödande.

Den döde hade varit i tjänst hos Albert Johansson endast 2 1/2 månad.

Förhören

Först hördes drängen Carl Gustaf Carlsson, 29 år, och sammanboende i drängstugan med den mördade, och liksom denne anställd 2 1/2 månad tidigare. Han tillstod att de ibland varit oense men aldrig varit osams och grälat. Carl Gustaf sade att Lennqvist gått och lagt sig kl. 8, samt då somnat, medan Carl Gustaf satt och

halvsulade samt klackade ett par av sina skor till kl. 11 på kvällen. Då knackade det på dörren. Lennqvist vaknade samt bad Carl Gustaf gå och öppna, vilket han gjorde. In kom tre manspersoner medförande 2 literbuteljer som de ställde på spisel. De bad att få natthärbärge, men Lennqvist nekade. Carlsson ville inte vara med när främlingarna skulle bjuda på sprit, utan gick då ut och lade sig att sova på fodret i stallets fodergång där han sov till halv 6 dagen därpå, då drängen David Carlsson kom och väckte honom. Därefter hade Carl Gustaf rengjort stallet, varefter han gått till drängstugan för att hämta ryktdonen. Han märkte då inget blod, för han hade inte tänt något ljus. Efter arbetet i stallet hade han gått in i drängstugan och tvättat händerna, i samma vatten som han kvällen innan blött sitt sulläder uti.

Nästa förhör gällde dränggossen David Carlsson, 14 år. Han sade att han kvällen förut vid 7-tiden varit inne i drängstugan och då sett Carlsson "läsa visor" och Lennqvist sysselsatt med att sätta fast gångjärn på en koffert som han tillverkat. David hade efterföljande morgon först fodrat kreaturen, sedan knackat på drängstugans fönster för att väcka de två drängarna, men därvid inte fått något svar. Därefter hade David gått till stallet och funnit Carlsson sovande där, varför han inte väckte denne. David kunde för polisen berätta att Carlsson och Lennqvist inte kom bra överens.

Husbonden Johansson stod sedan i tur att förhöras, och denne berättade att Carlsson druckit kaffe hos honom och då omnämnt de tre luffarna, som föregående kväll kommit till drängstugan, varför han lagt sig i stallet att sova. Albert Johansson hade efter morgonkaffet besökt drängstugan och funnit blodspåren, samt även yxan som hade använts. Därefter hade de börjat söka efter Lennqvist i närmaste omgivningen, varvid även Carlsson varit med, men denne visade sig likgiltig över händelsen.

En annan dräng, Johan Alfred Hammarlund hade på morgonen fått höra talas om händelsen. Det var denne som gått till ån och där funnit bolstern sticka upp ur vattnet under överkörsbron. Han gick då ned och fann en människokropp ligga i vattnet, därtill en kudde.

Erkännandet

Så hördes då Carlsson på nytt, men denne bedyrade sin oskuld. Pga omständigheterna förklarades dock Carlsson som misstänkt för mordet, och avfördes till Trosa stadshäkte. Den 12.2 vid förhöret på Trosa polisstation, erkände Carlsson mordet och berättade följande version:

Under det att Carlsson lagade sina stövlar hade Lennqvist erbjudit honom en sup och det ledde till att de gemensamt druckit en hel liter brännvin. De hade tvistat om flicorna på gården och Lennqvist hade retats med Carlsson. Lennqvist lade sig och somnade. Carlsson gick då och hämtade yxan ur hörnskapet, gick sedan förbi spiseln bakom Lennqvists huvudgård för att denne ej skulle se yxan och tilldelade därpå Lennqvist ett kraftigt slag mot bakre delen av huvudet så att han förlorade medvetandet och låg orörlig. Därefter hade Carlsson gått ut på förstubron för att konstatera om någon sett eller hört händelsen. Efter ett par minuter gick han in igen och fann att Lennqvist ännu var vid liv, varför Carlsson på nytt tog yxan och gav Lennqvist andra och tredje slaget mot huvudet. Han avslutade med ett slag mot tinningen och sedan yxhugget mot halsen.

Så här gick det till...

Carlsson berättade att han sedan gått och hämtat kälken vid ladugården och dragit upp den på förstubron, varefter han burit ut kroppen, lagt den på kälken tillsammans med sängkläderna, dragit kälken till överkörsbron och stjalpt kroppen i vattnet. Han hade sedan gått tillbaka till drängkammaren, tagit Lennqvists kläder ur klädskapet och lagt dem i sin egen koffert. Därefter hade han tagit Lennqvists klocka och lagt den under sitt eget täcke för att leda misstankarna mot de tre luffarna som Carlsson uppgivit. Efter detta hade Carlsson rivit bort den blodiga delen av tapeten, vidare hade han tvättat/torkat av golvet med en tidning, samt ställt tillbaka yxan i hörnskapet, och sedan gått och lagt sig i stallet.

Hatmord

Som anledning till mordet uppgav Carlsson att han hyste hat till Lennqvist sedan slutet av november, men det var inte hans mening att döda honom. Eftersom första slaget med yxan blev så hårt, ansåg han att det var lika bra att fullborda mordet.

Den 16.2 1903 företogs rättsmedicinsk undersökning av den döde uti drängstugan, där förutom huvudet även bukhinnan, bukhålan, lungsäckar och hjärtsäcken undersöktes av provinsialläkare Magnus Stenberg. Ett fylligt protokoll upprättades.

Den 26.3 samma år hölls ett sammanträde vid Länsfängelset i Nyköping, där Carlsson berättade att han varit nykter vid mordtillfället. Vidare att Lennqvist 14 dagar tidigare sagt att han var arg på husbonden och tänkte sluta, samt i samband därmed tända eld på gården. Carlsson menade att efter dessa hotelser så var det lika bra att Lennqvist vore borta. Andra skäl var det förhållandet att Lennqvist en gång jagat honom för att slå honom med ett järnstycke. Vidare hade Lennqvist vid ett annat tillfälle stängt in Carlsson i stallet så att han blev tvungen krypa ut genom gödselluckan. Carlsson medgav att han tagit Lennqvists klocka och kläder. Klockan hade han tagit därför att Lennqvist tidigare vid en osämja hade dragit sönder Carlssons egen klocka.

Tingsrättens dom

Fyra Skillebybor var närvarande för att vittna den 26.3, däribland nämndeman Oskar Eriksson, en av bönderna vid Skilleby. Vittnena kände inget ofördelaktigt om Carlsson, men visste om att Carlsson och Lennqvist inte gick bra ihop. Carlsson dömdes vid detta tillfälle att mista livet samt att för alltid vara medborgerligt förtroende förlustig.

Processen fortgår

Under april 1903 genomgår processen en förändring. Carlsson har uppenbarligen fått hjälp för att rädda sitt liv. På de sju första sidorna i protokollet förklarar han att det inte var något överlagt mord. Han var offer för en tillfällig sinnesförvirring. Vidare åberopar han sin dåliga uppväxtmiljö, en huvudskada som han 2 år tidigare ådragit sig vid ett fall ned i en lergrop, och att hans mor missbrukade sprit, vilket även hans mormor gjort. Han uppger även att hans yngre bror August är mindre vetande och blir alldeles vild av sprit, så vild att denne en gång "med en yxa sönderhuggit en chiffonier blott för att åtkomma en därstädes förvarad literbutelj med brännvin". Att en farbror 27 år tidigare begått självmord genom hängning, anförs likaså som exempel på usel uppväxtmiljö.

Komministern i Ytter Enhörna (Carlssons hemförsamling), inkom med en text den 12.4 1903, i 8 punkter, där denne på 1 1/2 sida beskriver Carlssons dåliga hemförhållanden under uppväxtåren.

Därefter följer fängelsedirektörens i Nyköping utlåtande av den 15.4 1903, där denne vidimerar Carlssons "svaga själsförmögenheter" men att denne är lugn, tystlåten och vänlig.

Vad är sant?

Ovannämnda inlagor kom så till Kongl. Hofrätten för bedömning och den 21.4 återvisade man ärendet till Tingsrätten. Kongl. Hofrätten motiverar sig och skriver att dels har Tingsrätten ej i tillräcklig grad förhört personer vid Skilleby, dels har man inte förhört fjärdingsman Flodqvist, vilken direkt från Carlsson erhållit uppgifter av betydelse, då Flodqvist for med Carlsson från Skilleby till häktet i Trosa.

Nytt förhör i Nyköping

Den 30.6 1903 höll man på nytt förhör vid Nyköpings länsfängelse. Carlsson ville vid detta tillfälle tillfoga två omständigheter som han tidigare dolt/ej omnämmt:

... att folket vid Skilleby ville bli av med Lennqvist

... att nämndeman Oskar Eriksson, under transporten från Skilleby till häktet i Trosa, velat tvinga Carlsson säga att mordet skett under sinnesförvirring.

Vidare framkom vid detta tillfälle att Carlsson, vid nyss nämnda transport, dagen efter mordet, iklätt sig Lennqvists kläder (rock, byxor och väst).

Nästkommande sammanträde hölls vid Länsfängelset den 11.2 1904 och protokollet återfinns i dombok nr 122 för år 1904. Som åklagare satt då kronolänsman J Rob. Lindberg. Till detta sammanträde hade Kongl. Medicinalstyrelsens intygande av den 30.12.1903 inkommit. Där intygar sakkunskapen att Carlsson är "från barndomen en undermålig/imbecill individ, och i psykiskt hänseende så ofullständigt utvecklad att han måste anses vara i saknad av förståndets fulla bruk".

En kommentar kan därvid vara på sin plats:

?? Hur kunde Medicinalstyrelsen uttrycka sig så om en person som dock genomgått folkskolan? Deras enda stöd för sin uppfattning torde ha varit det förhållandet att Carlsson ej blivit kallad göra sin värnplikt. Dessutom hade inte Skillebyborna kunnat konstatera några brister hos Carlsson, de människor som dock dagligen hade umgått med drängen Carlsson.

Av Kronolänsmans eget utlåtande framgår att hans uppfattning avviker starkt från Medicinalstyrelsens, och hans utlåtande förefaller mig mer trovärdig än Medicinalstyrelsens.

Nytt domslut

Utslaget i målet blev att drängen Carl Gustaf Carlsson dömdes för mord och rån till 8 år

straffarbete och förlustig medborgerligt förtroende i 6 år.

Hur det gick sen???

Vid Långholmen

Carlsson skrivs in den 18.2 1904 (Långholmens bok DIII aa=27), och noteras som ogift och dräng, samt beskrivs på följande sätt:

- har mörkbrunt hår, gråblå ögon och bred näsa. Ett ovalt ansikte, undersätsig kroppsbyggnad, är 1,59 m lång och väger 71 kg, samt har en mörk fläck på halsens framsida.

N.S

Jag ser det som angeläget för oss nutidsmänniskor att göra jämförelsen mellan dåtida förhållanden och dagens situation vid våra fängelser, varför vi följer Carlssons öde ytterligare ett tag.

Vid Carlssons inskrivning noterades 15 poster persedlar, däribland 1 nattkappa, 4 skjortor, 1 snusdosa, 1 par kalsonger, 1 par skor och ett par strumpor, samt kr 23:69 i egna kontanter.

Straffet var ju utsatt till 8 år och det innebar att han blev dömd till 3 år på enrum, till den 14-02-1907, men han skötte sig sannolikt väl, ty enrums-straffet reducerades till 2 år, varefter han den 9/4 1906 överfördes till gemensambetsfängelset.

Ett annat tecken på att Carlsson var en foglig fånge är det förhållandet att han **ej** noteras för några interna bestraffningar under sin fängelse-tid. Jag ger nu några exempel på den senare typen av **extra-straff**, så får läsaren en inblick i dåtida fängelselivet:

1 4 dygns ljus cell utan arbete, för försök att vid ankomsten smuggla in otillåten effekt.

2 6 dygns ljus cell utan arbete, för försök att smuggla in tidningar i fängelset.

3 21 dygns ljus cell utan arbete, för vägran att utföra anbefallt arbete.

4 21 dygns ljus cell utan arbete, därav 8 dygn utan sängkläder, för vägran att lyda.

Carlsson blev utsläppt den 25/5 1911, klockan 8 f.m, och hade då gjort sina 8 år. På den tiden existerade ingen avkortning av straffet, för att brottslingen skött sig väl.

Nu avslutar jag med att be läsaren ta sig en funderare över om dagens rättsväsende och fångvård kan anses vara bättre än på farfars tid. Själv känner jag osäkerhet.

(vid pennan Olle Eriksson)

80.

Sub. d. 24/3 1903.

Vår Kansmannen J. Rob. Lindberg.

Teckning af eder skrifvelse den 23
denes meddelat härigenom, an från Kans-
styrelsens sida hinder iika möter för-
farande af liket efter mordets dräpna Kare
Johan Lemkvist från Skilleby i Sköld polem.
Nyköping i landskapsbet den 24 Mars 1903.

Landsköpdräpämnetet.

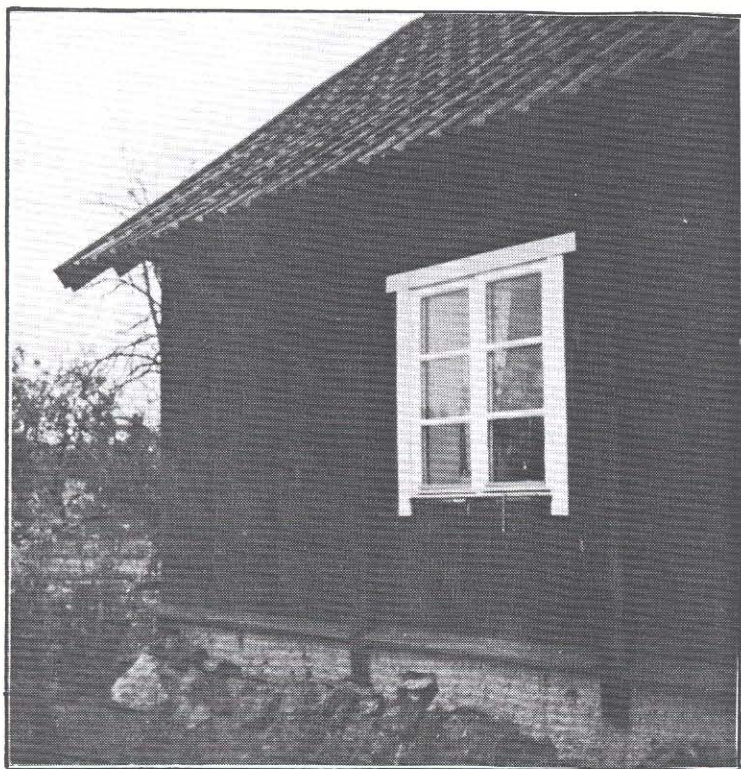
Imma Wilhelmina Fallersantz.

Övertennes för kändisdom
till Pastors templet i Sköld po-
lem. Wagnhärans i Kronsåns-
manskontoret den 27 Mars 1903.

N^o 216
1903.

J. J. J.

N^o 244.



Drängkammaren
vid Skilleby.

Foto taget 1998

Det var här
det hände...

Kronologiskt register.

Upprättat över Hölö-Mörkö Hembygdsförenings bibliotek, som innehåller en unik samling gamla böcker, från 16,-17,-18 och 1900-talet.

<u>Volym.</u>	<u>Innehåll.</u>	<u>Årtal.</u>
001.	Handbook Ther uthi är författadt, Huruledes Gudztiensten, medh Christelige Ceremonier och Kyrkiesedher Uthi våra Swenska Församlingar skal bliffuahållin och förhandladt.....	1599-1608
002.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar, Previlieger, Påbud, Reglementen,.....	1626-1743
003.	Kongl. Maj:ts til Swerige. Ordning och Stadga, Placat, Förordning,.....	1638-1750
004.	H.Kongl. Maj:ts. Resolutioner, Stadga och Förordningar, Tacksägelser,.....	1653-1734
005.	Hand-Bok Ther uti författadt huruledes Gudstjensten, med Christelige Ceremonier och kyrkoseder, Uti våra Svenska Församlingar skal blifwa hållen och förhandladt.....	1693
006.	ACTA PUBLICA, Hörande Til Sweriges Rikes Fundamental-Lag.....	1720-1751
007.	Kort Anvisning Til en Biblisk CONCORDANZ förmedelst et Språk-Register,..	1730
008.	H.Kongl. Maj:ts. Resolution Och Förklaring, Förordningar, Kundgiörelser,..	1735-1743
009.	Kongl. Maj:ts. Påbud, Kungiörelser, Förordningar, Förbud m.m.....	1743-1753
010.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar...	1746-1751
011.	Sammandrag af the Kongl. Förordningar...	1746-1799
012.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar...	1747-1762
013.	Berättelse om Koppors Ympande...	1756
014.	Kongl. Maj:ts Nådige Reglemente för Land=Tulls...	1756
015.	Kongl. Maj:ts Rådige Circulairer, (cirkulär)...	1757-1792
016.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar...	1758-1791
017.	Swea Rikes ECCLESIASTIQUE=WÄRK...	1760
018.	Sammandrag af the Kongl. Förordningar...	1762
019.	Afhandling Om Mur-och Tak-Tegelbruks Inrättande...	1762
020.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar...	1766-1773
021.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar...	1766-1800
022.	Beskrifning, Huru Allmogens Bygnader, upföras...	1765
023.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar...	1773-1777
024.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar...	1776-1785
025.	Kongl. Maj:ts Förnyade Nådige TAXA, Landt=Tullen...	1777
026.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar...	1791-1822
027.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar...	1792-1794
028.	Kongl: Maj:ts Förnyade Krigs=ARTICLAR...	1795
029.	Handbok för LÄKARE-VETENSKAPEN...	1796
030.	Korta Underrättelser om Veneriska Smittans Kringspridande...	1796
031.	Kongl. Maj:ts Krigs-ARTICLAR för des Krigsmagt...	1798
032.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar...	1798-1804
033.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar...	1804-1809
034.	Kongl. Maj:ts Nådiga Förordningar...	1809-10-11

O.B.S. Denna förteckning är inte komplett.

KAFFE och dess historia i Sverige.

Vid "Öppet Hus" i Kyrkskolan 1998 fanns bl a med en utställning som vände sig till oss kaffedrickare. Det är intressant med historia av alla slag, och inte minst kan du finna fakta om nästan allting, om du bara börjar djupdyka i ämnet. Jag lovar att intresset infinner sig mer och mer ju intensivare du forskar och ju mer du får fram av fakta i ett ämne. Denna artikel innehåller en bråkdel av allt som finns upptecknat.

ÅRTAL	Detta hände
1635	skickade Greve Holstein-Gottorp en legation till Persien, däribland 5 st svenska deltagare. De har berättat att de blev serverade kaffe efter måltiderna.
1657	skickade Karl X Gustaf, Claes Rålamb till Bulgarien. I sin rapport härifrån redogjorde C.R hur visiren i Silistra lärde honom "smutta kaffe utan att skälla sig".
1685	skedde den första importen av kaffe till Sverige. Hela ett pund = 0,425 Sv kg. Importen blev flera gånger förbjuden men inte förrän husbehovsbränningen förbjöds år 1855, skedde det verkliga genombrottet.
1688	Kaffe finns med i Apotekskassan. Den medicinska motiveringen avgjorde importen till Sverige. Kaffet ansågs vara helande.
1690	finns 2 st kaffehus med "god status" installerade i Stockholm. (De första kaffehusen öppnades i övriga Europa: Venedig 1645, England 1650, Amsterdam 1666, Paris 1724. I Italien var kaffet känt redan 1615.
1716-18	vid belägringen i Lund medfölje i Karl XII's kök, en särskild kaffekokare, importerad från Turkiet. Karl den XII var storkonsument av kaffe, så också hans hov. Kungen gjorde av med 3,5 kg kaffe/dag i fält. Kaffet började figurera i de svenska tullräkenskaperna med snabb intensitet.
1720	omfattade inskränkningen av överflöd vid t.ex. fester, bröllop, begravningar m m. De olika stånden, adel, präster, borgare och bönder tilläts skilda grader av lyx. Hit räknades kläder, kaffe och siden. 1766 nådde Överflödsförordningen sin kulmen. Gustaf III avskaffade alla förordningarna så småningom.
1728	kaffehusen hade ökat till 15 st i Stockholm. Dessa hade skyltar och fanns med i adresskalendern. Det fanns även andra "sämre" ställen, ej registrerade, men hade skyltar på husfasaden.
1731	utfärdar myndigheterna förbud mot "spel och dobbel" på kaffehusen. Man är orolig för kaffehusens skadliga inverkan på seder och bruk.
1756	1766, 1794 genomdrevs kaffeförbud i Sverige. Fram till 1822 skulle vi få ytterligare 4 st.
1792-96	under detta kaffeförbud, sägs att olägenheten med förbudet var inte så mycket att man inte fick dricka kaffe, för det gjorde man ändå, lika mycket som tidigare, utan nu måste man koka så mycket kaffe att kokerskan fick en kopp gott kaffe för att hon inte skulle skvallra om kaffedrickandet. Nu dög det inte längre för henne att ta vara på sumpen, och förtära avkoket som blev. För att dölja att man hade kaffe hemma, man malde själv, tillverkade man kvarnar med löstagbar vev. Det var lättare att dölja den förbjudna kvarnen under de vida kjolarna utan veven, som förvarades på annat håll.
1817-22	förbjöds försäljning på offentliga ställen. Förbudet gick ut på att minska den svenska importen och stärka den svenska handelsbalansen.
1822	förklarades dock kaffet fritt till förtäring i vårt land.
1850	"öppnades fannen" för kaffesäckarna i Stockholm, Göteborg och Skåne. Inte förrän på 1870-talet fick dalkarlarna smaka på den begivna turkiska drycken.

1855 blev genombrottet för vårt kaffedrickande. Det var samma år som husbehovsbränningen förbjöds. (1914 instiftades motboken, och upphävdes 1955, se Å-K 1997). Politikerna har alltid haft problem med befolkningens stimulansintag i vårt "kära gamla avlånga land", som synes.

Kaffekonsumention domineras numera av de skandinaviska länderna.

1927	konsumerades 6 kg/år och invånare i Sverige.
1989	11,5kg/år. Vi intog då andra plats medan Finland var på första. (Jämför med Finnkampen i idrott som går av stapeln varje år, där vi är den ständiga tvåan).

Vad är kaffe för något??

Det finns ett **60-tal arter** som tillhör släkten **Måraväxter**. De flesta växer i tropiska Afrika. Den viktigaste arten Caffé Arabia svarar för 90% av världproduktionen. Den odlas i Syd- och Mellanamerika, särskilt i Brasilien. Lokala kaffesorter, som t ex Liberia, Malaysia och Guyana hörs på namnet var de odlas och konsumeras. Kongokaffet är viktigt i Väst-, Östafrika och Indonesien.

Blommorna, som påminner om Gardenians, bildas i bladvecken är mycket välluktande.

Frukterna är röda, körsbärsstora med en till två frön.

Skörden sker 4 år efter planteringen. Från 6-13 året ger trädet/busken den bästa skörden.

Råkaffet. Fruktköttet avlägsnas och de vita bönorna torkas i solen 2-3 veckor eller mera modernt, i ugnar, innan rensningen. Det gröna råkaffet är till försäljning.

Rostning. Konsumtionslandet rostar i regel sitt eget kaffe. Det sker i 150-200 gr värme, under 10-12 tminuter. Ofta färgas och poleras bönorna. Även glasering med socker förekommer.

Aromen. I den har man funnit ända upp till 370 ämnen.

I början på 1500-talet introducerades kaffeträdet i södra Arabien

Etiopien var troligen det land där man först började rosta och dricka kaffe.

Till Europa har kaffet importerats sedan 1600-talet, men först på 1800-talet i större omfattning.

Koffeinfritt kaffe erhålls genom extraktion med något organiskt lösningsmedel.

Kaffeersättning, kaffesurrogat framställs av t ex rostade cikoriarötter, spannmål främst råg, fikon, ärtor.

Kaffegök - har fått sitt namn efter den gamla seden, att ta sig en sup för göken. Att höra göken ansågs i vissa trakter vara farligt på fastande mage. Många andra seder och skrönor finns



Kaffepanna i koppar. Skultuna, för vedspis



Kaffemått
Höjd 3,5 cm



Kaffekanna i silver, fr 1739

Kaffedrickandet

I Turkiet var det en skilsmässoorsak om man inte kunde hålla sin hustru med kaffe.

Kokning: I Sverige kokade man i början sitt kaffe. Numera brygger man i huvudsak. I Frankrike slogs kokkonsten ut redan första delen av 1700-talet av **Infusion**. England bytte den "löjligen kokvnan" till infusionsmetoden år 1722.

Påsbrygning: Denna metod blev mer allmän under början av 1900-talet, men först under 1950-talet mer intensiv. Världskriget hade tagit slut och man hade glömt kafferansoneringen, välståndet hade ökat i Sverige. Dax att börja slösa kan man tänka.

Droppmetoden: Det finpulvrerade kaffet läggs i en behållare, och det kokande vattnet leds genom ett ihåligt rör över kaffepulvret, ner i kannan. **Sveakokaren** är den mest kända.

Vaccumbrygning: En cirkulationsbryggare som vår tids "Don Pedro" ett typexempel.

Beredning av kaffe i en beskrivning från 1879, Charles Emil Hagdahl:

1. **Filtrering** - vattnet hinner ej dra ur musten ur kaffet, det går för långsamt.
2. **Infusion** - pulvret läggs i sjudande vatten och lyfts genast från elden. Ska dra i 5-6 min.

Kokning- pulvret läggs i kallt vatten, och får endast koka upp en gång. Vid längre kokning, som är vanligt hos oss, förflyktigas de aromatiska beståndsdelarna, och kaffet blir beskt.



Väggmodell

Kvarnar



Den vanligaste 30-50-tal

Kaffekitteln

Variationerna på denna tingest har varit många, och tidsåldern har fått bestämma hur kitteln praktiskt skulle användas. Den äldsta kokaren hängdes över elden. Botten var rund och skålformad. Senare satte man dit tre fötter för att den skulle kunna placeras bättre i öppna spisen eller på järnspisen, som introducerades i början på 1800-talet. Den senare delen av 1800-talet tillverkade man pannorna med platt botten. De första med en bräm nedtill för att kunna sänka ner pannan i järnspisen, efter att först ha tagit bort lagom med ringar så att botten på kokaren passade i det öppna hålet. Därefter kom kokarna utan bräm. Dessa var menade att ställa direkt på värmekällan. Där är vi idag med en uppsjö varianter både i utförande och material. Koppar- och aluminiumkärl har fått ge vika för glas, rostfritt ja till och med plast.

Bryggaren

Det senare påfundet kom redan på 1700-talet till Frankrike och England. Här i Sverige behöll vi vår "kokvana" fram till i början på 1900-talet då perkulatorn, eller påsbrygningen blev populär.

Källor:

Fataburen 1983

Åhlén och Holm, Jubileumskatalog 1899-1909

Bra Böckers Lexikon 1989

Nordisk Familjebok 1928

Svensk Kaffekultur

Resa till Mokka 1708-1710

Gunilla Follin



Kaffesil



Kvarnen "Tix"



ENEBOGA SKOLA 1969-1970

Klass 4

Foto Hambergs Eftir Nyköping

Bakre raden:

Timo Jätinen Hölö, Lärare Britt Rasjö, Inger Backström Oaxen, Peter Gustafsson Smedsta, Jyrki Nummiola- Håkan Lindström- Kjell Andersson-Hölö, Kjell Björkmyr Mörkö, Bo Hermansen Petersborg, Ann-Charlotte Söderberg Kyrkskolan, Mona Sedin Mörkö.

Mellanraden:

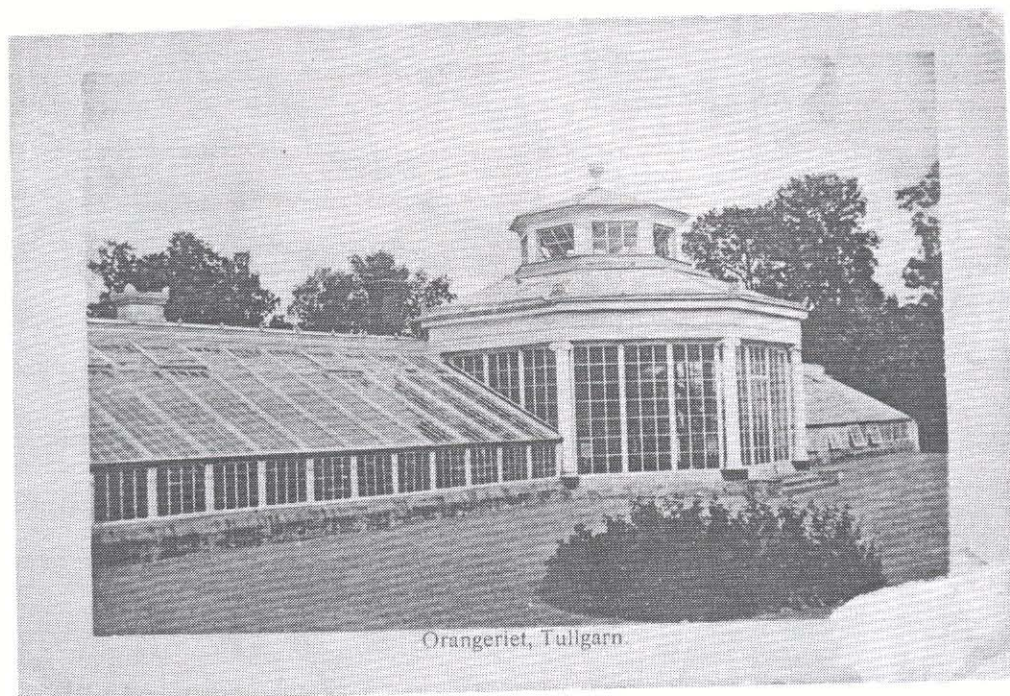
Charlotta Andersson Sund, Eva Svensson Mörkö, Roger Hermansson - Berndth Gustavsson - Hölö, Åke Johansson Edeby, Anette Adolfsson Söräng, Cecilia Johansson Kjulsta, Jan-Krister Carlsson Bökesta.

Främre raden:

Anette Persson Hölö, Katharina Björklund Björkarö, Maria Engström - Anette Stålebring-Hölö, Ann-Charlotte deMander Norrvrå, Lena Skeppstedt Söräng, Carina Petersson Nyberga.

Kortet tillhör Carina Petersson

En gammal bild av Tullgarns Orangeri



Gustaf V och Tage Erlander

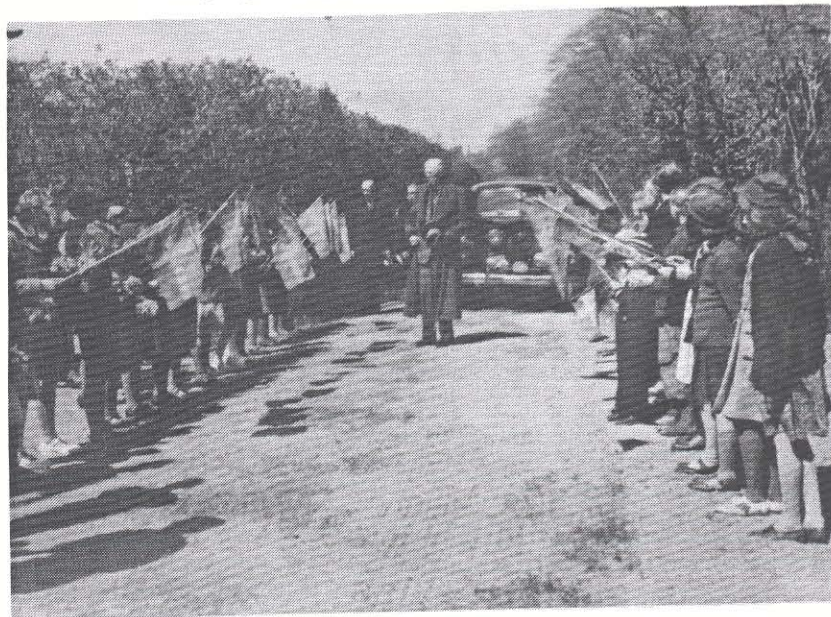
Gustaf V och Tage Erlander, två mycket olika personligheter, hade under ett antal år att samarbeta på de två viktigaste posterna i vårt land. Gustaf V, en äldre herre med en gammal och konservativ syn på det mesta och med en skeptisk inställning till social-demokratiska regeringar. Han hade bl a också den egenheten att ständigt glömma namn, isynnerhet på socialdemokratiska statsministrar.

Tage Erlander var en ung, radikal, nyutnämnd statsminister med många för Gustaf V konstiga och bisarra idéer. Samarbetet gick dock på det hela smärtfritt med god vilja från båda.

-Ers Majestät, jag måste erkänna för Ers Majestät att jag inte tror på Gud!

-Erlandsson ska inte bekymra sig över den saken, säger Gustaf V, jag lovar att Gud Fader inte tror på Erlandsson heller!

Gustaf V på Tullgarn, 6 juni någon gång på 50-talet



Sven-Erik Watz

Det var en gång....

1902 Räkning på skolkåren
med 3 par till stor skolan 15 "

2 par till små skolan 10 "

1 par till små skolan kyrka 40 "

Betalt grötting
Y. A. Ahlson
Hälö den 13 mars 1902

målning och tapetsering

Hälö Församlingens Skatkassa
Deveide målning Tapetsering
och färbättnings i kyrkskolan
till öppna en kända pris — Kronor 75

Jensen den 27 Augusti 1898
Betalt Brutto
A. Anderson

2 Gudst. ————— 4
179 —————

problem med skolgård
när man var utan sk

Räkning

Biträde vid sotning 1 kr
En Orgeltrampning 1 kr

sotning

Karl Engqvist

Kronor 1,50
Grötting Karl Engqvist
gen. F. Anderson

Nedanstående har på olika sätt lämnat god service till
vår verksamhet under året



WERNERS SNICKERI

Södra Järnvägsgatan 26
153 30 Järna



Post i butik
HÖLÖ



O. Johansson: Persiennindustri HB & Co
Hölö Persiennindustri

Sömmarstugan

Kerstin Stenberg
Egelsvik, Mörkö

Ateljé - mycket nordiska
tyger - kurser
Hälsa gärna på, men säkrast
att ringa först!

Tel/fax 08-551 560 04

Kinnarps Södertörns AB



HÖLÖ MÖRKÖ HEMBYGDSFÖRENING

VERKSAMHETSBERÄTTELSE 1998

Styrelsen för Hölö Mörkö Hembygdsförening får härmed avge följande verksamhetsberättelse för 1998, vilket är föreningens 23:e verksamhetsår.

STYRELSE mm

Styrelsen har sedan årsmötet den 26 mars utgjorts av följande personer:

	Ordinarie	Suppleanter
Ordförande	Carl-Eric Jonsson	Vera Gustavsson
Vice Ordf.	Torsten Eriksson	Enar Gustavsson
Sekreterare	Gudrun Andersson	Ivar Kraft
Kassör	Walter Andersson	Hugo Kimsjö
Ledamöter	Alfons Davidsson	Leif Åke Ohlsson
	Gunilla Follin	Maj Petersson
	Faye Heinonen	Lotta Rydemark
	Ankie Schipper	Barbro Söderström
	Louise Thor	
Revisorer	Lars Eriksson	Tore Andersson
	Bertil Gustafsson	Mait Jacobsson
Valberedning	Gun Andersson	Sven-Erik Andersson
	Margareta Björklund	Anna-Lisa Drevinger
	Tore Ericsson	Anna-Lisa Eriksson

Styrelsen har under 1998 haft 10 protokollförda möten.

KOMMITTÉER

Redaktionskommitté	Lokaler och redskap	Utställningar	Lotterier
Gunilla Follin	Hugo Kimsjö	Louise Thor	Vera Gustavsson
Karin Davidsson	Alfons Davidsson	Ankie Schipper	Faye Heinonen
Maj Petersson	Torsten Eriksson	Lotta Rydemark	Karin Davidsson
Barbro Söderström	Ivar Kraft		
Värdinna	Studieledare	Presskontakt	Dokumentation
Maj Petersson	Alfons Davidsson	Karin Davidsson	Gunilla Follin
			Maj Petersson

MEDLEMMAR

Föreningen hade vid årsskiftet 627 medlemmar fördelade på 326 familjer. Årsavgiften har varit 75 kronor för enskild medlem och 100 kronor för familj.

AKTIVITETER

Årsmötet hölls i Kyrkskolan den 26 mars med ca 70 av föreningens medlemmar närvarande. Efter årsmötesförhandlingarna höll greve Carl G:son Bonde ett uppskattat och intressant föredrag om Hörningsholm "Vad hände sen?", en fortsättning från årsmötet 1997. Deltagarna kunde dessutom bese en bildvävnadsutställning.

Vårvandringen den 25 april som gick till Pålsundet samlade 21 deltagare. Olle Eriksson och Gustaf Friberg berättade mycket intressant om det gamla tegelbruket.

Gökottan den 21 maj, Kristi Himmelfärdsdag, gick av stapeln i bokskogen på Mörkö.

Tullgarnsdagen den 7 juni fick en publik på ca 2000 personer trots att regnet hängde i luften. Alla fina musik- och sångframträdanden liksom våra lotterier rönste stor uppskattning. Parke- ringsintäkterna delades lika med Hölö Mörkö IF. Efter bidrag och sponsorpengar på 22 000 blev överskottet omkring 12 000 kronor.

Bryggdansen hade vi i år på försök brutit ut från Tullgarnsdagen och arrangerade den separat den 25 juli med musik, lotteri och korvförsäljning. Tyvärr kom bara ett 100-tal personer och därför gick det hela med ca 2 000 kronors förlust. Vi är därför tveksamma till att göra ett nytt försök.

Till **Hembygdsdräktens dag** på Skansen den 30 augusti åkte en fullsatt buss från Hölö med damer klädda i Hölö-, och Mörködräkter. Mera om hembygdsdräkter finns att läsa i årskrönikan.

Hemvårdardagen den 6 september samlade ca 65 besökare, som efter högmässan tågade från kyrkan till hembygdsgården med Södertälje Spelmanslag i spetsen. Huvudprogrammet utgjordes av en utställning av hushållsredskap genom tiderna. Utställningen blev en mycket stor succé och fick därför hållas öppen i två månader. Totalt sågs den av ca 300 personer.

Höstvandringen den 4 oktober hade lockat 25 medlemmar och 2 hundar. I strålande väder vandrade vi upp på Kalkberget i Egilsvik med Alfons Davidsson och Bengt Stenberg som mycket kunniga ciceroner.

Öppet Hus den 4 november samlade ett 60-tal personer. Göran Gelotte berättade kunnigt och medryckande om traktens runstenar. Vid kaffet berättade "torpare" Gunnar Fellenius om sina egna tavlor, som han ställde ut.

Vid **Hörningsholms Julmarknad** visade vi gamla sockenprotokoll och annat arkivmateriel och dessutom ordnade vi en bingopromenad.

Övriga aktiviteter som bör nämnas är: Guidning av skolklass på Tullgarn, ljusstöpning inför julen, medverkan vid kyrkans samling på Klockargården samt deltagande vid hembygdsrörelsens träffar av olika slag.

BESÖKANDE

Vi har haft besök av 20 marinarkeologer som informerade om sitt arbete vid Pålsundet samt fick ett antal frågor besvarade av oss.

I oktober hade vi besök av rektor samt 30 lärare från Hölöskolan, då vi visade upp vår verksamhet samt diskuterade hur vi kan hjälpa till med undervisningen i hembygdskunskap. Vi har under året även haft enstaka besök från andra hembygdsföreningar.

STUDIEVERKSAMHET

Studiecirkel i hembygdskunskap, som har letts av Gustaf Friberg, har behandlat Pålsundet med gamla tegelbruket och sjötrafiken.

Extern arkeologikurs har haft en av våra medlemmar som elev.

Gärsgårdsbygget runt Hembygdsgården, som skett i form av en studiecirkel i Vuxenskolans regi med Alfons Davidsson som cirkelledare, har avslutats.

KYRKSKOLAN

Under året har vi från de högsta politiska företrädarna i kommunen mötts av uppskattning av vårt arbete med att renovera Kyrkskolan och fått löften att ett hyresavtal med kommunen skall vara av det slaget att det ryms inom föreningens ekonomiska resurser. Under 1997 har de yttre reparationerna avslutats. Målning inomhus pågår för fullt med hjälp av mycket skicklig OTA-anställd personal. Mera om detta i "Vår ordförande har ordet" i årskrönikan.

EKONOMI

Beträffande föreningens ekonomi hänvisar vi till bifogade resultat- och balansräkning, som visar ett överskott för året på 3 117 kronor och en behållning på 53 498 kronor.

ÅRSKRÖNIKAN

Liksom alla år tidigare har vi även för 1998 utgett en årskrönika där flera föreningsmedlemmar bidragit med intressanta artiklar rörande både forntid och nutid i Hölö Mörkö.

Hölö Mörkö i februari 1999


Carl Erik Jonsson


Gudrun Andersson


Walter Andersson


Alfons Davidsson


Torsten Eriksson


Gunilla Follin


Faye Heinonen


Ankie Schipper


Louise Thor

HÖLÖ MÖRKÖ HEMBYGDSFÖRENING

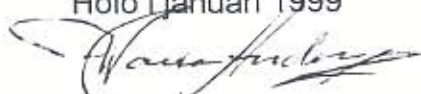
RESULTATRÄKNING 1998

INKOMSTER	Kronor		Förra året
Bidrag och gåvor	29 715		28 800
Medlemsavgifter	28 010		27 540
Sålda skrifter	4 328		3 775
Medlemsaktiviteter	1 387		1 062
Ränta	704	64 143	524
			Övrigt 1 062
UTGIFTER			Gärsgård 12 050
Inventarier och reparationer	17 740		8 344
Förbundsavgifter	5 705		5 485
Årskrönika	5 688		8 136
Reseersättning	5 200		5 737
Telefon	5 184		2 131
Porto	4 240		1 518
Administration	4 137		2 114
Dokumentation	3 355		1 916
Medlemsaktiviteter	4 793		5 761
Kopior	1 538		1 251
Kostnadsersättning	1 000		1 000
Uppvaktningar	740		405
Möten	699		-
Utbildning	670		-
Övrigt	338	61 026	Försäk. 1 616
ÅRETS ÖVERSKOTT		3 117	5 436

BALANSRÄKNING DEN 31 DECEMBER 1998

TILLGÅNGAR			
Postgiro	54 887		49 991
Kassa	851		390
SUMMA	55 738		50 381
SKULDER OCH EGET KAPITAL			
Skuld	2 240		
Ingående kapital	50 381		
Årets överskott	3 117		
SUMMA	55 738		

Hölo i januari 1999



Walter Andersson



Revisionsberättelse

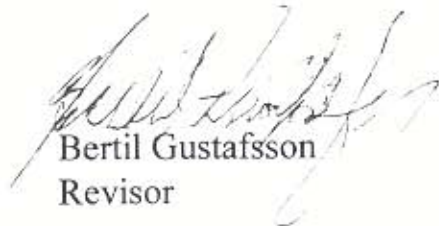
Undertecknade som valts till revisorer i Hölö-Mörkö Hembygdsförening får härmed avge följande berättelse över föreningens förvaltning under tiden 1/1 -31/12 1998.

För fullgörande av vårt uppdrag har vi gått igenom föreningens kassabok, granskat inbetalningar och utbetalningar, kontrollerat föreningens postgiro samt tagit del av protokoll.

Efter årets överskott på kronor 3 117 uppgår föreningens behållna förmögenhet till kronor 53 498.

Den av oss företagna revisionen har inte givit anledning till anmärkning, varför vi tillstyrker att styrelsen beviljas full ansvarsfrihet.

Hölö den 17 februari 1999


Bertil Gustafsson
Revisor


Lars Eriksson
Revisor

*Nytryck av 1828 års original från utgåvan 1969
av*

Prosten Ekströms Mörköhistoria

Prosten Petris Hölöhistoria

finns att köpa på Årsmötet den 25 mars 1999

pris 150 kronor

Carl Ulrik Ekström

MÖRKÖ SOCKEN

Med biografiska data och kommentarer



Johan Erik Petri

HÖLÖ SOCKEN



TULLGARNSDAGEN 1999

Söndagen den 13 juni

11.00 -- 16.00



En grupp ldlaflickor dansar framför slottet 1998

Foto: R Kring

Program för

”Tullgarnsmusik i försommaren”

Körer Trubadurer Sångare Spelmän Musikkår
Dressyrridning m m

Spelplatserna är förlagda till:
Slottet - Stallet - Floran - Gräsmattan - Borggården - ”Tennisbanan”

Final: klockan 16.00 på Borggården av alla medverkande

Försäljning i Hembygdsföreningens regi

Servering: ”Värdshuset”

För den som vill, ta med matkorg. Här finns stora ytor för egen picknick.

Parkeringsavgift: 20:- (gäller hela dagen)

Vi hälsar alla välkomna till en trevlig dag i sångens och musikens tecken på Tullgarn

Arrangörer:

Hölö Mörkö Hembygdsförening Slottsförvaltningen Statens Fastighetsverk